

MEVLUDI NA RAZLIČITIM JEZICIMA I PRIJEVODI MEVLUDA SULEJMANA ČELEBIJA

MUHAMED TAJIB OKIĆ

Prijevod s turskog: M. Dženan HASIĆ

UDK 28-29

28-534.35

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v21i81.1766>

Uvodna bilješka prevodioca

Muhamed Tajib Okić je rođen 1. decembra 1902. godine u Gračanici, od oca hadži kurra hafiza Mehmeda Teufik-efendije i majke Hasibe. Njegov otac hadži kurra hafiz Mehmed Teufik-efendija Okić je bio upravitelj medrese i član Ulema-medžlisa. U Gračanici mu je otac radio u Osman-kapetanovoj medresi. Kada je 1910. godine imenovan članom Ulema-medžlisa, s porodicom se preselio u Sarajevo. Obrazovanje u Sarajevu je započeo u Hadži Hasan Bozadžinom mektebu 1913, a nastavio u ruždiji na Bentbaši. Nakon toga završava Okružnu medresu u Sarajevu 12. maja 1920. godine. Poslije toga je upisao i završio Šerijatsku sudačku školu. Na Fakultetu književnosti u Zagrebu je stekao diplomu 12. oktobra 1926. godine. U isto vrijeme je pohađao Pravni fakultet u Zagrebu, a kasnije se prebacuje na Pravni fakultet u Beogradu, koji završava 29. oktobra 1930. godine. Svoj daljnji obrazovni put nastavlja u Parizu gdje boravi na Sorboni i u tom periodu je na Fakultetu za književnost stekao diplomu magistra. U Školi orijentalnih jezika stječe diplomu iz arapskog jezika i književnosti, turskog jezika i književnosti 1928. godine i perzijskog jezika i književnosti 1930. godine. Nakon toga profesor Muhamed Tajib Okić odlazi u Tunis na Univerzitet Zejtunija, gdje specijalizira arapski jezik s književnošću na Višoj školi za arapski jezik i književnost.

M. T. Okić je svoju radnu karijeru započeo u Sarajevu u Prvoj muškoj gimnaziji. Nakon toga radi dvije godine kao profesor u Šerijatskoj gimnaziji, također u Sarajevu. Od 1934. godine do 1941. godine radi u Velikoj medresi kralja Aleksandra u Skoplju. Predavao je: Kur'an, arapski jezik, tefsir, hadis i povijest islama. U školskoj 1937/38. predavao je jednom razredu i francuski jezik, a u 1939/40. i predmet pod nazivom Kratka uputa u islam.

Zbog izbijanja II svjetskog rata 1941. godine prelazi u Sarajevo. Nakon dvije godine počinje raditi u Ambasadi R. Turske u Beogradu kao prevodilac i sekretar. Tu se zadržava godinu i po do augusta 1944. godine, kad je zbog prekida odnosa Republike Turske i Njemačke, zajedno sa ostatkom osoblja interniran u Njemačku. Desetog aprila 1945. godine je prešao u Istanbul. Pet godina je radio u Vladinim arhivima. Od šestog marta 1950. godine pa sve do 1969. godine je radio kao profesor na Teološkom fakultetu Univerziteta u Ankari. Od 1964. do 1971. godine radi na Visokom islamskom institutu u Konji, a od aprila 1973. godine do smrti 1977. godine radi na Fakultetu islamskih nauka Univerziteta Ataturk u Erzurumu. Na fakultetima u Republici Turskoj se s pravom smatra osnivačem moderne katedre za predmete Hadis i Tefsir na islamskim naukama. Umro je devetog marta 1977. godine u Turskoj, i na vlastiti je zahtjev pokopan u Sarajevu, na gradskom groblju Bare. Iza sebe nije ostavio potomaka.

O životu i djelu M. T. Okića se pojavila i knjiga, pod naslovom: Muhamed Tajib Okić, život i djelo, autora Kemala Bašića, koja je objavljena 2015. godine u izdanju Bosanskog narodnog pogleda u Sarajevu.

Što se tiče pisanih djela, dr. Kemal Bašić navodi da je napisao četiri knjige i preko pedeset i dvije studije, koje obuhvataju predgovore, pogovore, enciklopedijske natuknice, samostalne članke, i slično.¹

Što se tiče studije koju smo mi preveli, ona predstavlja jednu od najznačajnijih studija profesora Okića. Naslovljena je sa: "Mevludi na različitim jezicima i prijevodi Mevluda Sulejmana

¹ Kemal Bašić, "Pregled objavljenih radova Muhameda Tajiba Okića u Turskoj", *Gračanički glasnik*, 32/16. str. 60-72.

Čelebija”, a objavljena je u Časopisu Fakulteta islamskih nauka u Erzurumu (Ataturk Universitesi, Islam ilimler fakultesi dergisi, br. 1, decembar 1975, str. 17-78, Erzurum 1976).

Rad je jako obiman, i pored teksta sadrži fotografije i faksimile djela koja se spominju u tekstu. Mnogi su kazali da je spomenuta studija najmjerodavnija o spomenutoj temi.

Mi ćemo ovaj rad prevesti i objaviti u dva dijela, zbog njegove obimnosti. Što se tiče stručnih termina, pojmova, imena autora i naziva djela koji se spominju kroz rad, navodili smo ih u oblicima u kojima ih je navodio i profesor Okić. I imena Allahova Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, smo navodili na onaj način na koji ih je i sam autor pisao.

Predgovor

Dok je rahmetli profesor Ahmed Ateş pripremao za štampu *Mevlud Sulejmana Čelebija*, od mene je zatražio informacije o bosanskim mevludima, te o prijevodima Čelebijeva mevluda na bosanski. Informacije o tome sam mu dostavio pismenim putem. Od toga su protekle godine, i 1954. je knjiga i objavljena. Prilikom poklanjanja meni jednog potpisanog primjerka, tužno mi je saopštio da je zagubio moj spisak informacija o bosanskim mevludima, te da ga zbog toga nije uključio u svoje djelo. Od mene je ponovo zatražio pomoć kako bi, u slučaju da djelo po drugi puta bude štampano, te informacije dodao. Nažalost, on je umro a da nije mogao pronaći priliku za to. Tako je ovo pitanje ostalo nerazriješeno. Stoga sam ja osjetio potrebu da napišem jedan poseban rad o mevludima na bosanskome jeziku. Navedeno je najveći faktor koji me potakao na pisanje ove studije. Pažnju profesora Ateša sam skrenuo na tri studije o mevludu općenito, rahmetli prof. dr. Fehima Bajraktarevića, a posebno na onu o bosanskome prijevodu *Mevluda Sulejmana Čelebija*. Te tri ozbiljne i izvorne studije Bajraktarevića (1927, 1930, 1937) prilično su prethodile znanstvenim istraživanjima o predmetnoj temi u Turskoj. No, čak i svi ti autori studija koje su se kasnije pojavile, ostali su neobaviješteni o studijama Bajraktarevića. Tako je drugi razlog nastanka ove studije želja da skrenem pažnju turskih naučnih radnika na radove na ovom polju, a koji su nastajali izvan Turske. Zbog toga što sam bio uvjeren da je, ovom prilikom,

neophodno ukazati na prijevode, ili adaptacije na neke druge jezike, ili dijalekte, poznatog mevluda Sulejmana Čelebija, ovom sam studijom obuhvatio i njih. U pogledu prijevoda na one jezike kojima ne vladam, koristio sam popratna objašnjenja unutar teksta, ili nakon njega, a koja su na arapskom ili turskom jeziku. Kompetentni istraživači će jednoga dana uraditi obimne i informativne analize i kritičke studije o tim prijevodima, a što i jeste istinski neophodno. Mi smo u prilici da pružimo informacije o onome što se nalazi u okviru naših kompetencija o bosanskim prijevodima *Mevluda Sulejmana Čelebija*, i o drugim, naročito modernim bosanskim mevludima, te o temama, poput načina njihovog izvođenja, učenja, proslavljanja i organizovanja. Zadovoljit ćemo se i da donesemo, u kratkim crtama, informacije o albanskim mevludima i prijevodima na taj jezik, pri tome se oslanjajući i pozivajući na tekstove koji su napisani na bosanskome jeziku. Sasvim je prirodno da će se o ovoj temi ubuduće (posebno o temi albanskih mevluda) napisati sudije, koje će obuhvatiti nove i zadovoljavajuće podatke i informacije.

Ako bismo mi istraživanjima, poput ovih, mogli makar podsjetiti na navedeno, ili donijeti podsticaj, smatrali bismo se sretnima i zadovoljnim.

Kao što se mevlud organizuje u svim muslimanskim zemljama, tako je i u Bosni mevlud postao jedan ukorijenjeni vjerski običaj. Mevludi se ponajčešće izvode na prigodama i ceremonijama koje se upriličuju nakon što omladina okonča učenje u Kur'anu, ili nakon što završe hatmu. Moja rahmetli mama, iako

nije znala turski, vremenom je zapamtila mevludski spjev Sulejmana Čelebija na taj način što ga je slušala na ženskim mevludima ili što ga je učila čitajući iz litografskog zapisa. Kada je jedne prilike došla u Ankaru i dok je razgovarala s komšijama, otvorila se tema o mevludu, te je ona odmah, u toku razgovora, napamet proučila jedno poglavlje iz Čelebijinog mevludskog spjeva (na turskom – op. prev.), i to s priličnom лакоćom. Oni koji su je slušali, dočekali su njeno učenje s oduševljenjem. Uporedo sa turskim tekstom mevludskog spjeva, ona je napamet znala i prijevod Saliha Gaševića na bosanski. U našim su se mektebima svake godine, na jedan veličanstven način, održavale mevludske svečanosti. Na taj način, kao što se još od malih nogu razvijala prisnost između nas i mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija, i njegova prijevoda na bosanski, tako se povećavala i naša ljubav prema mevludu i, samim tim, prema našem Pejgamberu. Naš nastavnik turkologije u Parizu, sada pokojni profesor Jean Deny je u jednoj prigodi, prilikom predavanja, pričajući o Sulejmanu Čelebiju i o njegovom *Mevludu*, ocijenio ga kao jedno istinsko remek-djelo, a njegova autora kao pjesnika koji je bio dobar, krajnje iskren i istančana i prefinjena duha. Tada sam se osjetio ponosnim, zbog toga. On je lično pridavao važnost ovakvim vrstama svečanosti i prigodama. Pored mevluda, zaustavljao se kod svečanosti *tevhida*, koje su, posebno u zemljama Balkana, postale običaj, a koje su se organizovale najčešće da bi se sevapi poklanjali ruhu, duši

neke umrle osobe.² Tevhidi, o kojima je on istraživao, bile su svečanosti i ceremonije koje su prerastle u običaj kod bugarskih muslimana, a koje se, još uvijek, održavaju među bosanskim muslimanima.³

Ponavljam: Ovaj naš zapis ne nosi nikakvu tvrdnju, već je to samo želja da se podstaknu oni koji će se ubuduće baviti ovom temom, i svojevrsno podsjećanje njima.⁴

Uvod

Mevlid – leksičko značenje pojma *Mevlid* (mn. *mevālid*, *mevālid*) potiče od korijena *v l d*.⁵ To je glagolska imenica⁶ – infinitiv sa prefiksom “mi” (*el-masdaru 'l-mimi*), a koja: označava ime mjesta (*ismu 'l-mekan*)⁷, tj. mjesto nečijeg rođenja⁸; zatim ime vremena (*ismu 'z-zeman*)⁹ tj. vrijeme

rođenja. Što se tiče značenja izraza “mevlud”, koji je u upotrebi, među narodnim masama, označava novorođenče, malo dijete. No, u islamskoj tradiciji se pod pojmom “mevlid” podrazumijeva dan rođenja hazreti Muhammeda (mevlidu ‘n-Nebijj ‘alejhi ‘s-selam).¹⁰ Kasnije je isti taj pojam upotrijebljen za imenovanje svečanosti i ceremonija koje su organizovale povodom rođendana hazreti Pejgambera.

Nastanak i razvoj književnosti mevluda

Moguće je, čak i za vrijeme života hazreti Muhammeda, susresti poeziju kojom se hvali (medh) on, i u kojoj se veličaju njegove odlike, uzvišene osobine. Hassān b. Tābit (u. 54/674), koji je bio opisivani kao “pjesnik hazreti Pejgambera” (Šā’iru ‘r-Rasūl, Šā’iru

‘n-Nabijj), u mnogoj svojoj poeziji nije uzmicao da veliča lijepa svojstva hazreti Muhammeda i da ponižava njegove neprijatelje. Štaviše, njegova emotivna tužbalica (mersija) koju je izrekao po smrti hazreti Pejgambera je prilično poznata.¹¹

Jedan od hazreti Pejgamberovih savremenika, Ka’b ibn Zuhayr (u. 24/645), sin Zuhayra ibn Abi Sulma – jednog od pjesnika klasične (prijeislamske) poezije, i pjesnika “Sedam zlatnih oda” (Al-Mu’allaqātu’sab’), svoje je ime ovjekovječio na taj način što je izrekao jednu kasidu – panegirik u čast hazreti Muhammeda. Zbog toga što mu je hazreti Pejgamber tom prilikom poklonio svoj lični ogrtač, ili burdu, ta je kasida ponijela naziv “Kašidatu ‘l-Burda.”¹²

Zapaža se da je isti naziv dat i jednoj drugoj kasidi, koja se pojavila

² Jetmišbin tevhid (u zemljama Balkana se koristi ovaj pojam iz turskog jezika), kao jedna od vrsta tevhida se jako često upriličuje.

³ Čak i danas su, u jugoslavenskim oblastima koje naseljavaju muslimani, mevludske svečanosti jako raširene. *Glasnik* – glasilo Rijaseta islamske zajednice – koje izlazi jedanput u dva mjeseca, a zatim i informativne novine *Preporod*, koje izlaze jedanput u petnaest dana, objavljuju, u svakom svom broju, specijalne zapise i reportaže o mevludima, koji su popraćeni fotografijama. Mevlud je postao nezaobilazna svečanost, koja se organizuje povodom otvorenja novoizgrađene džamije, ili otvorenja neke stare, nakon završetka njezine restauracije.

⁴ Jedna od tema koje se najrjeđe susreću u turskoj književnosti (a iako se susretnu s tim, radi se o jako šturom prikazu) jesu stihovi i mevludski spjevovi na nekim drugim jezicima, mimo arapskog i turskog, ili prijevodi nekih napjeva, kao što su spomenuti. Ovo bi bio treći faktor koji nas je pobudio na pisanje ove studije.

⁵ Masdari (infinitivi) su: vilād, vilāde, lide, ilāde i mevlid. (Wa mawlidu ‘r-Rasuli waktu wilādihi. Wa mawliduh: al-mawdi’u ‘l-lezi wulida fih, wa waldathu ‘l-umm, taliduh, mawlidan.) Vidi: Ibn Manzūr, *Lisanu ‘l-Arab*, Beirut, 1374/1955, III, 467-469.

⁶ Nomina verbi (op. prev.).

⁷ Nomen locis (op. prev.).

⁸ Kuća u Mekki, u kojoj je rođen hazreti

Pejgamber, a koju je majka Haruna er-Rešida preobrtila u mesdžid, i koja se nalazi na lokalitetu Suku-l-lejl, nazivana je “Mevlidu ‘n-Nebijj”. Vidi: *Islam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1960, VII, 171. (H. Fuehs i dr. Necla Pekolcay su autori natunkice “Mevlid”)

⁹ Nomen temporis (op. prev.).

¹⁰ Asim Efendija – prevodilac *Kamusa* je mevlud objasnio na sljedeći način: “Izraz *mevlud* (tr. mevlid – op. prev.) postao je stručni termin (mustalah), kojim se označava vrijeme rođenja Mustafe, alejhi ‘s-salatu ve ‘s-selam.” (Prijevod *Kamusa*, İstanbul, 1305, II, 62)

¹¹ Hassān b. Tābit Abu ‘l-Walid al-Mundiri al-Anšari al-Hazrađi je, prema jednom predanju, šezdeset godina živio prije, i šezdeset godina nakon prihvatanja islama. Njegov *Divan* je više puta objavljivan u: Tunisu i Bombaju (1281/1864), Lahoreu (1295/1878), London – Leiden (1910, posredstvom Hartwiga Hirschfelda), Egiptu (1831). Vidi: Elian Serkis, *Muğamu ‘l-maḥbū‘ati ‘l-‘arabiyyati wa‘l-mu‘arraba*, Mişr, 1346/1928, I, 752; Dr. Sayyid Hanafi Hasanayn, *Hassān b. Tābit Šā’iru ‘r-Rasūl*, al-Kāhira, 1963. Sve historije arapske književnosti će ponuditi podatke i informacije o pjesniku, u zadovoljavajućoj mjeri (naprimjer, od savremenika: Charles Pellat, *Langue et Litterature arabes*, Paris, 1952, pp. 76-77; M. Abd-El-Jalil, *Breve Historie de la Litterature arabe*, 3e ed., Paris 1947, pp. 55-57; W. Arafat je 1953. u Londonu odbranio tezu o Hassānu b.

Tābitu (A critical introduction to the Study of the poetry ascribed to Hassān b. Tābit), i pripremio je kritičko izdanje pjesnikova divana. Pogledajte i natuknicu o Hassānu b. Tābitu, istog autora (Encyclopedide de l’Islam, Leiden, 1966, II, 279-281). Pogledajte isto tako i: Ğurġi Zaydān, *Tārihu ādābi ‘l-lugati ‘l-‘arabiyya*, at-tab’atu ‘t-talīfa, al-Kāhira, 1936. (I, 142-143).

¹² Ka’b ibn Zuhayr, pjesnik koji je bio posvema drukčiji od pjesnika ashaba, kao što su Hassān ibn Tābit, ‘Abdullah ibn Rawāha i Ka’b ibn Malik, a koji su, odgovarajući na napade mušričkih pjesnika Mekke, izgovarali rugalice, jeste, zahvaljujući krajnjem dometu koji je svojom kasidom postigao u toj pjesničkoj vrsti, postao poznat. Francuski orijentalist René Basset je uradio podrobnu analizu te kaside, koja je prevedena na brojne istočne i zapadne jezike (između ostaloga, i na turski), te ju je, zajedno sa studijom, izdao kao jednu prilično detaljnu knjigu. (*La Banat So’ad*, Alger, 1910). Kao što se za tu Ka’bovu kasidu kaže “Kasidetu ‘l-burda”, isto tako se kaže i “Banet Suad”, po njenome početnom stihu. Vidi: M. Abd-El-Jalil, op. cit., pp. 54-55; Ch. Pellat, op. cit., str. 76; Ğurġi Zaydān, op. cit., I, 151; Natuknicu “Ka’b”, koju je napisao René Basset, pogledajte: *Islam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1955, V, 5. Divana Ka’ba je objavio T. Kowalski (*Le Diwan de Ka’b ibn Zuhair*, edition critique, Krakow, 1950).

mного vremena poslije. Poznata "Kašidatu 'l-bur'a", egipatskog pjesnika berberskoga porijekla Šerefuddina al-Buširija (696/1296) nije izgubila na popularnosti sve do našeg vremena. Često se miješa sa Burdom. Potonja, "Kašidatu 'l-bur'a" je postala kasidom, koja se puno izvodi, a naročito je to bilo u Osmanskoj imperiji.¹² Postoji i njen prijevod na turski.

Ashabi Hassān ibn Tābit, Abdullah ibn Rawāḥa i Ka'b ibn Malik, pjesnici koji su posvetili panegirike hazreti Pejgamberu (a sve trojica su bili ensarije), nisu bili jedini ashabi koji su to činili. Pored njih, tu su mnogi ashabi i sahabijke koji su kazivali poeziju u čast hazreti Muhammeda. Ali Fehmi Džabić (u. 1918) – veliki islamski učenjak, mostarski – hercegovački muftija i profesor na Fakultetu za arapski jezik i književnost istanbulskog Daru'l-Fununa je napisao jedno djelo u koje je skupio, na jedno mjesto, poeziju pjesnika iz reda ashaba. Samo je prvi tom ovog djela "Husnu's-Šihāba fi Šarhi Aš'ariš-Šahāba", koje je zavrijedilo poštovanje u islamskom naučnom svijetu, objavljen u Istanbulu, 1324/1906.¹³

Svi ti panegirici koji su spomenuti se daju prihvatiti i smatrati kao pojedinačni izvori ilhama, nadahnuća za mevludske spjeve koji će se docnije pojaviti. Ali, s obzirom na tematiku,

kao originalni izvori mevludskih spjevova mogu se prihvatiti važna djela koja se bave životopisom – sirom hazreti Pejgambera (Sīrātu Rasūlillah), te djela Samā'il i Mağāzi.¹⁴ Na samome početku dolazi poznata Sira Ibn Ishāka (150/767). To je djelo dospjelo do nas u izdanju čiju je posljednju verziju sačinio Ibn Hišam. No, uprkos tome, sačuvani su i neki izvorni fragmenti Ibn Ishāka. Jedan od njih se čuva u Fesu, u knjižnici Univerziteta Al-Ḳarawīyyin. Uskoro će biti objavljeno, zahvaljujući prof. dr. Muhammedu Hamīdullahu.

Među autorima koji su pisali poeziju ili mevludske spjeve posvećene rođenju hazreti Muhammeda spominje se nekoliko starih i značajnih imena.¹⁵ Između ostalih, sljedeći: Abū 'Abdillāh Muḥammad al-Wākidi (207/822); iako mu se pripisuje jedan mevlud, to je malo sumnjivo. Potom, Muḥammad ibn Ishāk al-Musayyabī (236/850) se prikazuje kao autor mevluda. Al-Gazālī (505/1111), Ibnu'l-Ġawzī¹⁶ (597/1201), Ibnu'l-'Arabi (638/1240), a posebno Abu 'l-Ḳasim as-Sabti (600/1203) iz Ceute, koji je napisao mevlud u dva toma, pod naslovom "Ad-Durru'l-Munazzam fi Mawlidu'n-Nabiyyil-Mu'azzam". Zatim, Abu'l-Ḥattāb, 'Umar ibnu'l-Ḥusayn, "Ibn Dihya" (633/1235)¹⁷, Ibnu'l-Gazarī Muḥammad Šamsuddin Abu'l-Ḥayr

ad-Dimaškī (833/1429). Oni su autori mevluda. Sayfuddin ibn Tuḡril (Dogrul) Bek at-Turki (670/1271) napisao je mevlud pod nazivom "Ad-Durru'n-Nazīm fi Mawlidu'n-Nabiyyil-Karīm". Među najvažnije se mevludske spjeve ubrajaju i mevludski spjevovi Zaynuddin al-'Irakija, Mu'inuddin al-Ġī aš-Šafawija (905/1499), te mevludski spjev "Ithāfūr-ruwat bi dikri'l-mawlidu wa'l-wafāt", Al-Ḳuṭba al-Ḳastallanija, a zatim i "Maṭālibu's-sūl si Manāḳibi'r-Rasūl", Muḥammada ibn Talhe ibnu'l-Ḥusayna An Našibī al-Wazīr (652/1254), "Bayānu's-sūl fi Ġināni'r-Rasūl, Šallallāhu 'alayhi wa sallam", As-Saḥāwija, te mevludski spjev Al-Ḥayṭamija Nuruddina Abu'l-Ḥasana (807/1404). Također, tu je i spjev koji je do danas mogao sačuvati svoju popularnost, autora Ġa'fara ibn Ḥasana Zaynu'l-'Ābidina al-Barzandžija (1184/1770), poznat kao "Mawlidu'n-Nabiyy, šallallāhu 'alayhi wa sallam", ili kraće "Mawlidu'l-Berzendži".¹⁸

Pored spomenutih mevluda, u istanbulskim knjižnicama se nalaze mnogi primjerci manuskripti mevluda i djela o mevludima. Naprimjer, u Sulejmaniji se nalaze sljedeći, na koje ćemo ovdje ukazati: Lahmi, "Ad-Durru'l-Munazzam fi Mawlidu'n-Nabiyyil-Mu'azzam" (Yeni Cami, No. 851); Nuruddin 'Ali ibn Sulṭān El-Ḳārī, "Al-Mawridu'r-Rawiyy fi'l-Mawlidu'n-Nabawiyy"

¹² Prema predanju, Al-Buširī je, nakon pisanja kaside u čast hazreti Muhammeda, usnio hazreti Pejgambera i tako je, uz pomoć uzvišenog Pejgambera, na jedan čudesan način bio izliječen od bolesti (sljepilo). Osim ove kaside, koja je prevedena na razne jezike, te i na turski, napisao je i kaside koje sadrže pohvalu hazreti Pejgamberu, a kao što su "Al-Hamziyya fi'l-mada'ihī'n-Nabawiyya", i "Al-Kašidatu'l-Muḍariyya fi's-šalāti 'ala Ḥayril'-bariyya". Vidite: Ch. Pellat, op. cit., pp. 168-169; Ġurġī Zaydān, op. cit., III, 120; René Basset, Busiri maddesi (İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1942, II, 822).

¹³ Osobe poput As-Sayyid Muḥammad Rašid Riḍā' (Al-Manār, al-Ḳahira, 1328, XIII, 783-784) u Egiptu, u Fesu 'Abduḥayy al-Kattānī, At-Tarātibu'l-Idāriyya..., ar-Ribāt (1346, I, 211-212), zatim u Istanbulu pjesnik Mehmet Akif (Sīrat-ı Mustakīm, İstanbul, 24. ševval

1326. No. 13, I, 198-199, Sabilu'r-Rašad, İstanbul, 15. du'l-ka'da 1336 – 26. avgust 1334 – XV/366, str. 40, su pisale o autoru i njegovim djelima. Pogledajte: M. Tayyib Okić, Džabić kao naučnik u očima stranoga svijeta, Gajret, Sarajevo, 1926, XI/15-16, pp. 225-227. Isti autor, Bazı Hadis Me'seleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959, str. 36, bilješke 4, 5.

¹⁴ Šemāili su djela posvećena osobinama Muhammeda, a.s., a megazi, bitkama i ratnim pohodima. (op. prev.) Autorova fusnota na ovom mjestu glasi: O sirama i megazi djelima pogledati. M. Tayyib Okić, Bazı Hadis Me'seleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959, str. 131-150; isti autor, Šema'il, ("Üniversite ve Köy" dergisi, Ankara, 1967, II/4, str. 2)

¹⁵ Detaljnije vidjeti u: Franz Rosenthal, 'Ilmu't-Tarih 'inda'l-Muslimin (A History of Muslim Historiography), tarġamatu'd-Duktūr Šālih, bi murāca'ati

Muḥammad Tawfik as-Saḥāwī, al-Ġawāhir wa'd-durar, str. 729. Haçı Halifa (Katib Çelebi), Kaşfu'z-Zunūn 'an Asāmi'l-Kutub wa'l-Funūn. Izdanje: Šarafuddin Yaltakaya wa'l-Mu'allim Rif'at Bilge al-Kilisi, İstanbul, 1362/1943 (II, 1910).

¹⁶ Mawlidu'n-Nabiyy, Šallallāhu 'alayhi wa Sallam, al-Ḳahira, 1300.

¹⁷ Njemu pripada jedno djelo o mi'radžu.

¹⁸ U tekstu stoji "Nawlidu 'l-Berzendži". (op. prev.) Autorova napomena: Al-Ḳāhira (bez datuma). Spomenimo ove prilike i mevlud 'Abdurrauf al-Munawija (1035/1625), pod nazivom "Mawlidu'n-Nabiyy, sallallāhu alayhi wa sallam", koji je štampan u Kairu, zatim "Ad-Durratu 's-saniyya fi Mawlidu Hayri' Bariyya", Šaḥāhuddina Ḥalila ibn Kaykabadija (761/1360), i mevlud Ibn Kaṭīra, koji je objavljen u Bjerutu, pod nazivom "Mawlidu Rasūlillah".

(Serezli No. 3853/9); Al-Fakihānī, "Al-Mawrid fi'l-Kalāmi 'ala 'l-Mawlid (Kılıç Ali Paşa No. 1024/38); Ibn Hağr al-Hayṭami, "Mawlidu 'n-Nabiyy 'Alayhissalām" (Es'ad Efendi, No. 448/1).

Svečanosti i ceremonije koje se organizuju povodom mevluda

Ljubav prema hazreti Pejgamberu, koja je iskazana bezbrojnim panegiricima, izrazima poštovanja i veličanja, te svečanosti i ceremonije koje su poslije uslijedile, gotovo da su postale poput bajramskih slavlja. Poznato je da je kuća u Mekki, u kojoj je rođen hazreti Muhammed ("Mawlidu'n-Nabiyy, Ṣallallāhu 'alayhi wa Sallam"), već odrana postala javno mjesto obilaska i posjećivanja (ziyaretgāh). Hayzurān – majka Hārūna ar-Rašīda je tu kuću preobratala u mesdžid. Kako je vrijeme prolazilo, od epohe hazreti Pejgambera, tako su se postepeno povećavali i izrazi poštovanja u čast sjećanja i spomena na njega. Mjesta njegova rođenja i boravljenja, mjesta koja je obilazio i lokacije na kojima je ratovao, te naposljetku mjesto njegova preseljenja, gotovo da pojedinačno, svako za sebe, za vjernike predstavljaju svetinju.

U biti, dan rođenja hazreti Pejgambera se počeo proslavljati tek u kasnijim vremenima. U Egiptu, u vrijeme Fatimija, počelo je proslavljanje rođendana hazreti Muhammeda, hazreti Alija, hazreti Fatme i aktuelnog halife vremena (Mawlidu'l-Imāmi'l-Hādir). Državni službenici i uglednici bi se okupili i grupno bi išli na Dvor. Tu bi se držali prigodni govori, zastajalo bi se nad važnosti tog dana,

objedovalo bi se i podijelili bi se slatkiši. No, i uprkos tome, ta svečanost još uvijek nije predstavljala narodno veselje. Jedan period to biva napušteno (otprilike, 494/1100). Nakon toga se ponovo vraća tom običaju. Ponovo su te svečanosti neko vrijeme predstavljale samo obilježavanje i proslavu mevluda.¹⁹

U osnovi se za početak proslavljanja mevluda uzima svečanost i ceremonija koju je 604/1207. godine u Erbilu organizovao Atabeg Muzafaruddīn Gókbórrü. Ovaj adet se kasnije raširio po ostalim islamskim zemljama. U Osmanskoj imperiji sa mevludskim svečanostima se počelo zvanično 996/1588. godine, to jeste za vrijeme sultana Murata III. Docnije će ta svečanost prerasti u formu nacionalnog praznika. Opis tog praznika iz XVIII vijeka je ponudio armenski pisac Mouradgea D'Ohsson (Tableau Général de L'Empire Ottoman, Paris 1787/1789, I, 255). U balkanskim zemljama, koje su bile unutar granica Osmanske imperije, ta svečanost je bila organizovana na jedan veličanstven način, te se i dalje tako organizuje.

Vremenom je recitovanje i učenje mevludskih spjevova prerasló u jednu stvarnu umjetnost, jer nije moguće da baš svako uči i recituje taj spjev. Zbog toga su se pojavili učači (mevlidhanlar), koji su obrazovani na jedan poseban i specifičan način. Oni su uživali jedan poseban ugled i poštovanje među svijetom.²⁰ Nema sumnje da Tūrcima pripada velika uloga na spomenutome polju.

Svečanosti i ceremonije nisu bivale ograničene samo na rođendan hazreti

Pejgambera. U slučaju otvaranja neke institucije, sklapanja braka, cirkumcizije, prinove, smrtnog slučaja, a potom i u slučaju postizanja i ostvarenja nekog uspjeha, u trenucima veselja, o mubarek i odabranim noćima, ukratko, povodom raznoraznih, društvenih ili privatnih i ličnih događaja, mevludski spjev se uči i recituje. Mevludska svečanost je u nekim islamskim zemljama zadobila formu zvaničnog praznika. Na taj se način drago sjećanje na spasitelja čovječanstva, našeg velikog Pejgambera hazreti Muhammeda, veoma često obnavlja.

No, i uprkos tome, te ceremonije i proslave nisu blagonaklono i rado prihvaćene od vjerskih učenjaka, te su proglašene za novotariju – bid'at. A to zbog činjenice da se oslonac za to ne pronalazi niti u Kur'anu Časnome, a niti u Hadisu. 'Umar 'Ali al-Fakihānī al-Laḥmī (734/1333) jako se žestoko ustremio na tu novotariju. Nasuprot tome, Abu'l-Hattab ibn'Umar, poznat kao Ibn Dihye (633/1235), branio je mevlud i te je ceremonije opisao kao jednu pozitivnu i lijepu novotariju (Al-bid'atu'l-ḥasana). Sporovi i prepirke za i protiv proslavljanja mevluda su nastavljeni sve do XIV, pa čak i XV vijeka. Ali, pošto to narodne mase nisu prihvatile, nije bilo moguće iskorijeniti taj običaj, koji se već ukorijenio. Naposljetku su vjerski učenjaci ostali prinuđeni prihvatiti proslavljanje mevluda, kao jednu lijepu i pozitivnu novotariju, bid'at. Proslavljanje mevluda se tako proširilo diljem islamskog svijeta, izuzev nekih mjesta.²¹

¹⁹ U iranskoj poeziji, osim mevluda, posvećivali su se panegirici hazreti Aliju, članovima njegove porodice, i posebice hazreti Fatimi i šiijskim imamima. No, i pored toga su se pisali i panegirici hazreti Pejgamberu (Mada'ihu'n-Nabijj). Tako, naprimjer, Suzeni, koji je živio u XII vijeku i Hasan ibn Sayyid Fathullāh, u XVIII vijeku. Iako se za ta pjesnička ostvarenja ne kaže da su mevludski spjevovi, opet su učeni i recitovani na mevludskim svečanostima (Fehim Bajraktarević, O našim mevludima, str. 33). Kod sunnija se prvo počeo proslavljati mevlud – rođenje hazreti Fatime, a kasnije i hazreti Muhammedovo (Les Sunnites ont fété la nativité de Fatima

avant celle de son père. – L. Massignon, La Notion du Voeu et la dévotion musulmane à Fatima. Vidite: Opera Minora, Beirut, 1963, I, 577); H. Sandūbi, Tariḥu'l-Mawlid, (1948, p. 65).

²⁰ Postoji jedno vrijedno djelo Hafiza Ali Riza Sağmana (Mevlid nasil okunur ve mevlidhanlar, Istanbul, 1951, I tom), koje sadrži i prikazuje načine učenja i recitovanja mevludskih spjevova, zatim sažete biografije istaknutih turskih mevlidhana iz posljednjeg perioda, zajedno s njihovim fotografijama.

²¹ Da ovdje ukažem i na još nekoliko zapisa u vezi s mevludom: M. Ben Cheheb, Poème en l'honneur du Prophète (Reuveu Africaine, 1910, LIV, 182-190);

Abū Chama, Origine du "Mawlid" ou fete de la naissance du Prophète (Bulletin d'Etudes Arabes, 1945, V, 147, vd.); Hadi Sadok Muhammed, Le Mewlid d'apres le Mufti. poete d'Alger, Ibn 'Ammar, (Melange L. Massignon, 1957, II, 269-292). O različitim oblicima i načinima proslavljanja mevluda je u Parizu, na Međunarodnom kongresu orijentalista, od 16. do 22. jula 1973, Shinar P. podnio referat. (Reformist Mawlid Celebration in Algeria, An instance of Socio-Religious Change). Vrijedno je spomena i djelo poznatog egipatskog pjesnika i književnika Dr. Zakija Mubarakā, pod nazivom "Al-Mada'ihu'n-Nabawiyya bi'l-Adabi'l-'Arabi" (Egipat, 1354/1935).

PRVI DIO

Mevludi na turskom i *Mevlud* Sulejmana Čelebija*Mevludski spjevovi
napisani na turskome*

Bursalı Mehmet Tahir je u djelu "Osmanlı Müellifleri" (Istanbul, 1333, II, 202, bilješka 1), u vezi s turskim studijama o mevludu, rekao sljedeće: "Iako su mnogi osmanski pjesnici napisali mevludske spjeve u formi divanske poezije i nazira, jedan od generalno prihvaćenih jeste onaj rahmetli Sulejman Dede, koji je spoznao Allaha i bio zaljubljenik u Resulullaha. Ostali su sljedeći pjesnici: (1) Šejh Seyfuddin Sivasi, (2) Beyzade Mustafa Efendi, (3) Keşf-i Saruhani, (4) Manastirli Rifat, (5) Ibsalali Ebul-Hayr, (6) Akşemseddinzade Hamdullah Çelebi, (7) Bursalı Şeyh Abdulkadir Necib Efendija, (8) Bursalı Kitabçı Mustafa Efendi, (9) Bursalı Akif Efendi, (10) Salahuddin Uşşaki, (11) jedrenski muftija Mehmet Fevzi Efendi, (12) Darendeli Baka'i, (13) Hodža Rafet Efendi, (14) Kuloğlu, (15) Karasili Hasan Bahri, (16) Şejh Salih Nihani, (17) Erzurumlu Osman Siradžuddin Efendi, (18) Şejh Selami, (19) Keşf-i Samakovi, (20) Yesbahi Nuri Efendi, (21) Mehmet Hasan Efendi, (22) Ibrahim Kadem Efendi, (23) Osman Fevzi Efendi, (24) Huseyin Efendi, (25) Vali Abdurrahman Efendi, (26) Gulami, (27) Murid-i Aydini, (28) Ibrahim Nazif Karamani..."²²

Ali, nijedan od turskih mevludskih spjevova nije postigao slavu kao što je to onaj Sulejmana Čelebija.

Njegov mevludski spjev (Vesiletü'n-Necat) napisan je u jednostavnom stilu (sehl-i mumteni).

*Sulejman Čelebi i
njegov mevludski spjev*

Poznato je da su neki pisci, kao što su Evlija Čelebi²³ i Latifi²⁴, o Sulejmanu Čelebiju donijeli neke pogrešne informacije, a koje ne podržavaju jedne druge. Prvi od njih je Sulejmana Čelebija pomiješao sa Sarımsakçızade Süleymen Efendijom, a drugi sa sinom Ivaz-paše i starijim bratom Ata'a. Čak ni podaci o njegovoj porodici, ocu, datum rođenja nisu kategorički pouzdani i otvaraju put raznim pretpostavkama. Ne zapaža se ni da je navedena tvrdnja da je bio veoma blizak sa osmanskim vladarima. Datum njegova rođenja se susreće, aproksimativno, oko 1350. Prema tome, Sulejman Čelebi je rođen otprilike 752/1351. godine. Svoj mevludski spjev je završio 812/1409. godine.²⁵ Nakon te godine je umro.

Na turskom jeziku postoji brojna literatura o Sulejmanu Čelebiju i njegovu mevludskom spjevu. Osobe poput sljedećih: Bursalı Mehmet Tahir (1910), Osmanzade Hüseyin Vassaf (1911), prof. M. Fuad Köprülü (1911), Ali Emiri (1916), Kamil Miras (1949), Ahmet Ateş (1954), Murat Uraz (1956), Ahmed Aymutlu (1958), Nihat Sami Banarlı (1962), prof. Faruk Kadri Timurtaş (1970), na ovome su polju uradili vrijedne studije. Neki su, opet, na istanbulskom Fakultetu za književnost uradili diplomatske ili doktorske radove o toj temi, a kao: Hatice (1931), Zaffer Karaçak (1944), Ahmed Aymutlu

(1946), Necla Pekolcay (1950), Mustafa Ateş (1952), i neki drugi.

Zahvaljujući ovim studijama, problem oko Sulejmana Čelebija je uveliko rasvijetljen. Studije koje će nastajati nakon ovoga će u potpunosti razriješiti ovo pitanje.

Možemo ovdje spomenuti kratke, ali ozbiljne studije (1937), koje govore općenito o mevludu, o Sulejmanu Čelebiju i njegovome mevludu, te naposljetku o prijevodu njegova mevluda na bosanski, rahmetli dr. Fehima Bajraktarevića – profesora orijentalistike (arapskog, turskog i perzijskog jezika i književnosti) na Fakultetu za književnost beogradskog Univerziteta.²⁶

DRUGI DIO

Mevludi na drugim jezicima, mimo turskog, i prijevodi *Mevluda* Sulejmana Čelebija na druge jezike*Prijevodi *Mevluda* Sulejmana
Čelebija na raznim jezicima*

Može se reći da, ma koliko god postojalo islamskih jezika i narječja, na svakome se od njih pojavio mevludski spjev. Ali, nije moguće da se postignu informacije o velikom broju njih, jer se među novim generacijama nalazi veoma mali broj onih koji poznaju te jezike i narječja, ili ih uopće nema. Uglavnom, oni koji su štampani su spomenuti u ovoj našoj studiji. Stoga se taj spisak mevluda ili prijevoda mevluda ne može smatrati potpunim. Svi su oni, međutim, svojevrsno natežanje na polju beskrajne ljubavi i poštovanja spram hazreti Pejgambera.

²² Kao rezultat strpljivog istraživanja dr. Necla Pekolcay, utvrđeno je da se u istanbulskim knjižnicama nalazi trideset vrsta i devedeset i osam primjeraka turskih mevluda. Donesen je opis primjeraka mevluda koji pripadaju različitim osobama. Vidite: Süleyman Çelebi Mevludi metni ve menşe'i meselesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64).

²³ Seyahatname (Istanbul, 1314), str. 55.

²⁴ Ahmet Ateş, Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necat Mevlid, (Ankara, 1954), str. 29.

²⁵ Povodom 560. godišnjice njegova

mevludskog spjeva, prof. dr. Abdulkadir Karahan je objavio jednu studiju. ("560 nci yılında Mevlid", İslam Medeniyeti, İstanbul, 1969, Yıl 2, sayı 19, s. 12-14)

²⁶ U toku studijske godine 1944/45. na anarskom Fakultetu za jezik, historiju i geografiju, Müteyemmen Başol je odbranio tezu o mevludskom spjevu Sulejmana Čelebija (No. 10). Na istom su fakultetu odbranjene još dvije teze o mevludu. Jednu od njih je odbranila Nurten Ersoy o mevludskom spjevu Hamdullah Hamdija (No. 52). Druga je ona koju je

uradila Nebahat Pabucçu, pod naslovom "Visali, Mevlid-i Şerif" (No. 325).

Što se tiče studija dr. Bajraktarevića, radi se o sljedećim:

Srpska pesma o Muhammedovu rođenju (Glasnik srpskog naučnog društva, Skopje, 1927, III, 189-202)

Jedna nova verzija srpskog mevluda (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1930, X, 83-87)

O našim mevludima i mevludu uopšte (Prilozi za Književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1937, XVII, 1-37)

Dr. Pekolcay je pronašla primjerke mevludskih spjevova i djela o mevludima, koja su zabilježena u katalogima istanbulskih knjižnica, osim na turskom, i sedamdeset i jedan primjerak na arapskom, pet na perzijskom, tri na albanskom, jedan na kurdskom, i jedan na pontskom. Sveukupno, dakle, osamdeset i jedan primjerak. Ali, ona dodaje da je saznala iz djela Bursalı Mehmeda Tahira, "Osmanlı Müellifleri", da se nalaze još i tekstovi mevluda na čerkeskom i bosanskom.²⁷

Ovdje ćemo se dotaknuti poznatih prijevoda:

1) Arapski

Prijevod mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija na arapskome spominju samo dr. Necla Pekolcay²⁸ i prof. dr. Faruk Kadri Timurtaş²⁹, ali ne navodeći nikakve detalje i pojedinosti. Tako mi, nažalost, ne možemo znati ko su prevodioci mevludskih spjevova (ako je to poznato), te gdje se ti primjerci nalaze.

Po tome pitanju, a na naše obraćanje, dr. Necla Pekolcay nam je u svome odgovoru objasnila sljedeće pojedinosti:³⁰ prijevodom mevluda Sulejmana Čelebija na arapski ("Mevlid-Sijer") cilja se na jedan manuskript koji se nalazi u privatnoj knjižnici rahmetli Raif Yelkenci. Ali, kao što se, nažalost, ne pronalaze bilo kakve informacije o tome kako je okončao taj primjerak nakon smrti Raif Beya, ne može se pronaći niti jedna fotokopija tog primjerca. Zbog toga smo lišeni podataka o prijevodu na arapski jezik mevluda Sulejmana Čelebija, te o njegovom prevodiocu, mjestu i datumu prevođenja, te drugih nužnih podataka.

2) Mevlud na čerkeskom

I kao što tvrdi Bursalı Mehmed Tahir³¹, jedan od čerkeskih alima

– Düzceli Abdurrahman Efendija je preveo mevludski spjev na čerkeski ('Abdurrahman ibnu'l-Hacc Yüsuf, "Mawlidu'n-Nabiyy, 'Alayhi's-Salam), Istanbul, 1332 (1914), Matbaa'i Osmaniyye (litografski zapis). Ovaj prijevod su spomenuli Ahmed Ateş³² i Faruk Timurtaş.³³

Na početku *Mevluda*, u bilješci na arapskome stoji: Kao što mevludski spjevovi postoje na svim jezicima islamskog svijeta, i kao što je poznato koliko su Čerkezi nepoljuljani i čvrste vjere, i pošto se na čerkeskom jeziku nije nalazio niti jedan mevlud, navodi se da je Düzceli 'Abdurrahman ibnu'l-Hacc Yüsuf Efendi sačinio jedan spjev, kako bi popunio tu veliku prazninu. Iz spomenute bilješke, sa početne stranice se daje razumjeti da je za pokrivanje troškova izdavanja mevluda, zajedno sa piscem, učestvovao Hafız Zekerriyya ibn'Ya'küb Efendi, također iz Düzcce. Tekst mevluda je svojeručno ispisao Safranbolulu Mehmed Şevki Efendi.

Na početku *Mevluda* (str. 3-7) nalazi se stihovani uvod (mukaddime) od 45 bejtova. Potom slijedi: Mevlidu'n-Nabiyy (str. 7-9), Kaside-i Şerife (str. 18), Mi'racu'n-Nabiyy (str. 21-31), Hazret-i Peygamber'in vefatı / Smrt hazreti Pejgamera (str. 32-49). Nalazi se i kao dodatak mevludu, "Vefatu Fatima ez-Zehra' Radiyallahu 'anhâ (str. 49-58), Hazret-i Peygamber'in nesebi / Porijeklo hazreti Pejgamera (str. 58-60), Du'â-i Şerif (str. 60-62), šerijatski propisi u vezi s učenjem mevluda (str. 63) i, na samome kraju, posveta Düzceli Akif Efendija (str. 64).

Pisac je na početku mevludskog spjeva, a kako bi se ispravno mogao učiti taj mevludski spjev – napisan arapskim alfabetom, pojasnio neke znake koje je stavio, a koji su u vezi

s čerkeskim jezikom. Na početku *Mevluda* (str. 2) spomenuto je da je mevlud napisan u aruz metru, u formi: fâ'ilâtun- fâ'ilâtun -fâ'ilun.³⁴ Dio "Merhaba" iz mevludskog spjeva, općenito, odgovara istoimenom dijelu iz mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija. Kao što se u mevludskom spjevu ne navodi ime Sulejmana Čelebija, ili njegova mevludskog spjeva, posao određivanja i utvrđivanja potpune veze i sličnosti između dva mevludska spjeva spada na osobe koje su kvalifikovane za to.

3) Prijevod Mevluda Sulejmana Čelebija na pontski

Unutar kolekcije "Muallim Cevdet" (İstanbul Belediyesi, İnkilab Kütüphanesi), među manuskriptima se nalazi i jedna mala medžmu'a (No. K. 212). Sastoji se od tri dijela. Prvi dio (list 1, b – 15, b): Kasidatu'l-Bur'a, poznata kasida Şerefuddina al-Büşirî (teksta na rapskome i turski prijevod); drugi dio (list 15, b – 31, b): arapski tekst iste kaside i prijevod na pontski; treći dio (list 32, b – 41, a): prijevod *Mevluda* Sulejmana Čelebija na pontski. Ovaj prijevod na pontski je ispisan arapskim alfabetom. Moguće je da su prepisivač i prevodilac jedna te ista osoba. Tekst je ispisan crvenom, a prijevod crnom tintom. Nažalost, nema ni imena prepisivaču – prevodiocu, a niti naznaka mjesta i datuma prijevoda. Tekst je brižno prepisan, a riječi pontskog jezika su u potpunosti vokalizovane, kako bi se mogle ispravno pročitati.

Prevodilac nije u potpunosti preveo mevludski spjev Sulejmana Čelebija na pontski, već je načinio svojevrsan prijevod odabranih stihova. Osim refrena, koji se četiri puta opetuje ("Ger dilersiz...")³⁵, samo su devedeset

²⁷ Dr. Necla Pekolcay, Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşe'i mes'elesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64)

²⁸ Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşe'i Mes'elesi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, VI, 64)

²⁹ Süleyman Çelebi, Mevlid (Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından; 1000 Metel Eser, No. 27), İstanbul, 1970, s. XI.

³⁰ U pismu datiranom na 23. septembar 1975. gotovo svi primjerci prijevoda mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija ili, ako ništa, onda njihove fotokopije se nalaze u našoj kolekciji.

³¹ Osmanlı Müellifleri, II, 222, bilješka 1.

³² Vesiletü'n-Necat, str. 59.

³³ Süleyman Çelebi, Mevlid, str. XI.

³⁴ Primjerci ovih mevluda se smatraju rijetkima. No, u knjižnici Univerziteta Atatürk u Erzurumu (kolekcija Süleyman Özge, No. 24522) nalazi se jedan primjerak ovog mevluda, veličine 8", a koji se sastoji od 4694 bejta, i 64 stranice.

³⁵ Osmanski: "Ako želiš..." (op. prev.)

i tri bejta mevludskog spjeva prevedena na pontski. Zahvaljujući činjenici da se pored prijevoda nalazi i osnovni tekst, moguće je jasno i tačno vidjeti koji je bejt preveden. Pontski prijevod, kao i mevludski spjev Sulejmana Čelebija, sadrži dosta arapskih, perzijskih i turskih riječi. Pojmovi: Allah, Muhammed, Mustafa, Ibrahim Halil, Musa, Isa, Adem, Abdullah, Amine, Pejgamber, ummet, mela'ike, bismillahi, zikrullah, Dželil, merhamet, rahmet, šefkat, mudžiza, magrib, mašrik, alem, haber, čünkim su ostali na istim mjestima i u pontskom prijevodu.

Neki od bejtova koje je prevodilac preveo su sljedeći: munadžat (obraćanje Allahu), dova za musannifa (pisca), stvaranje Pejgamera od nura, rođenje hazreti Pejgamera, tj. pet prvih dijelova s početka spjeva, pa sve do dijela o mudžizama hazreti Pejgamera. Posljednji bejt je:

*Nice puthane, nice deyr-ü sanem
Ykulub küfr ebline irdi elem³⁶*

Prevodilac je u svakome dijelu mevludskog spjeva ispustio neke bejtove. Tako iz spomenutih dijelova spjeva oko trideset bejtova nije obuhvaćeno u pontskome prijevodu. Pontski prijevod je ispisan manjim harfovima od onih u originalnom spjevu Sulejmana Čelebija.

Bilo da se radi o kasidi "Kašîdatu 'l-Bur'a", bilo o pontskom prijevodu, zaista je riječ o djelu koje je vrijedno jedne ozbiljne analize.

4) *Mevlud na kurdskom*

Kürdi zâde Ahmed Râmiz je napisao jedan mevludski spjev na kurdskom. Taj štampani mevludski spjev

bi trebalo ozbiljno sagledati, da se vidi da li je nastao pod utjecajem *Mevluda* Sulejmana Čelebija. Primjerak tog mevluda, koji se rijetko može susresti, nalazi se u Istanbulu, u Knjižnici Millet – Ali Emiri, među štampanim turskim djelima (No. 1369). Autori koji spominju taj spjev ne daju nikakve druge informacije osim te da on postoji. O postojanju tog mevludskog spjeva, Ahmed Ateş³⁷, N. Pekolcay³⁸ i Faruk Timurtaş³⁹ donose informacije samo o njegovome postojanju.

Kako se razumije, prevodilac mevluda na kurdski ga je načinio u vrijeme dok je studirao u Kairu na Al-Azhar univerzitetu. Tamo je i objavljen.⁴⁰ Na Ahmeda Ramiza se pažnja skreće i u djelu "Meydan Larous Ansiklopedisi", kao na pisca mevludskog spjeva i umjetnika koji privlači pažnju.⁴¹

Drugi mevludski spjev na kurdske je napisan na dijalektu Zaza, te je objavljen 1316. (1898) u Diyarbekiru. Na početnoj stranici tog štampanog mevludskog spjeva se daju sljedeće informacije: "Ahmed el-Hassi Efendi⁴² – iz sela Hezan, koje pripada kadiluku Lidže, vilajeta Diyarbekir, napisao je ovaj mevludski spjev na jeziku Zaza. spomenuti vilajet je litografski štampao i objavio ovaj mevludski spjev." U tom spjevu je dio "Merhaba..." različit od arapskog prijevoda *Mevluda* Sulejmana Čelebija. Osim refrena u kojima stoje salavati selami, spjev se sastoji od 351 bejta, na 29 stranica.

Treći mevludski spjev na kurdskom jeste onaj kurdskog šafijskog učenjaka El-Ertuši Hasana. Publikovan je u Istanbulu, litografski, u štampariji

Osman Beya, 1350. (1931).⁴³ Početna stranica ovog mevluda je na arapskome. Dijelovi i poglavlja nisu odvojena podnaslovima, jedino su odvojena salavatima i selamima. Na kraju se nalazi jedna dova na kurdske, koja je u formi stihova. No, nalazi se i jedna dova na arapskom, na dvije i po stranice. Mevludu je pridodat i dio o preseljenju hazreti Fatime. Referen, koji sadrži salavat i selam, nalikuje onome kod Sulejmana Čelebija. Mevlud se u potpunosti sastoji od 511 bejtova.

5) *Mevlud na tatarskom*

Moguće je da se na tatarskom nalaze različiti mevludi. Moguće je da se oni razlikuju, od mjesta do mjesta, ali mi sada nismo stanju da to možemo dokazati i dokumentovati.

Tekst mevludskog spjeva na tatarskom koji je u našim rukama objavljen je 1350/1931. godine, u sjećanje na dan Poslanikova rođenja, zalaganjem tatarske kolonije koja se preselila u Tokio i zalaganjem imama i muderrisa koji je boravio u "Mahalle-i Islamiyye" u Tokiu, Muhammeda Abdulhayya Kurbanalija.⁴⁴

Mevlud počinje predgovorom, koji je naslovljen "Dvije-tri riječi" (str. 1).⁴⁵ Nakon toga dolazi jedan vaz (str. 2-10) o upućivanju salavata hazreti Pejgamberu i o blagdanu mevluda ("Peygamberimiz Muhammed Mustafa, Sallallahu akleyhi ve sellem'ge salavat uku ve anın toğan gününe Mevlid bayremi yasav hakkında vaaz"). Ovdje se kao primjer prikazuju i navode proslavljanja hrišćana u Evropi i Americi, dana rođenja hazreti Isaa, te način kako to pristalice Bude i Konfučija

³⁶ Mnoga svetišta idola i mnogi manastiri se urušiše, i time bol kafirima zadaše."

³⁷ Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necat – Mevlid, str. 59.

³⁸ Dr. Necla Pekolcay, Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşe'i me'selesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, VI, 64)

³⁹ Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesiletü'n-Necat), İstanbul, 1970, str. XI.

⁴⁰ Mevlidu'n-Nebiyy bi'l-Lugati'l-Kurdiyye, izdavač: Kurdizade Ahmed Ramiz (u Egiptu, na Al-Azharu, u paviljonu

kurdske gospode), 1324 (1906).

⁴¹ İstanbul, 1972, VII, 736.

⁴² Na posljednjoj, 39. stranici u stihu, sa posvetom Siğirdili Fethullah Hasbiju, navodi se njegovo ime kao "El-Huveysi". Štaviše, sam autor je na 38. str., u stihu u kojem navodi datum pisanja, svoje ime napisao kao: "bi aydi'l-Hazaniyyi'l-Huwaysi Ahmad".

⁴³ Na prvoj stranici se navodi da se mevlud prodaje na čaršiji Hakkakler No. 21, kod prodavača knjiga Rašida.

⁴⁴ Knjiga "Mevlidu'n-Nebiyy" je izdata

hidžretske 1350, odnosno 1930. 12. rebi' u el-evvela/ 28. septembar, u znak podsjećanja na dan mevluda. Izdata je u Tokiu, u islamskoj štampariji (8°, str. 1-47). Izdanje je štampano arapskim alfabetom. Dužan sam se zahvaliti uvaženom Yusufu Uralğirayu – stručnjaku za arapski, sa Fakulteta za jezik, historiju i geografiju na Univerzitetu u Ankaru, na dozvoli da načinim jednu fotokopiju mevluda.

⁴⁵ Na turskom "Bir iki söz", sto znači jedna, dvije riječi, a to odgovara spomenutom značenju u našem jeziku. (op. prev.)

obilježavaju. Tako se, dakle, u svakoj vjeri proslavlja dan rođenja njezina osnivača. Prema tome, treba da se i kod nas obilježava dan rođenja našeg uzvišenog Pejgambera, hazreti Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem. Pored toga, dan njegova rođenja se obilježava već vijekovima. U knjizi se, u posebnom poglavlju, objašnjava proslavljanje mevluda tokom historije. Potom se navodi kratka biografija, sira i porijeklo, ne-seb hazreti Pejgambera, dotičući se njegovih svojstava, opisa i osobina (šemail) (str. 12-20). Dio koji je do sada objašnjavan predstavlja svojevrsan uvodni dio.

Drugi dio, tj. mevludski spjev, počinje jednom kasidom, panegirikom (str. 22-26) ("turki Mevlidu'n-Nebiyy kasidesi") koja počinje:

*Evvêlâ ben bir hikayet ideyim
Ehl-i abbardan rivayet ideyim.
Var idi Bağdad'da bir salihâ
Âbide Hatûn idi hem nâsîhâ...*

Kasida se završava poznatim refrenom Sulejmana Čelebija:

*Gel dilersiz, bulasız necât
Âşk ile derd ile eytin es-salat.*

Nakon toga slijedi kompozicija od dvadeset bejtova, u čast istanbulskog autora:

*Ey Hudâ'dan lütf (ü) ihsan isteyen,
gel Mevlide
(O ti, koji želiš od Boga milost, na mevlud doći)
Cennet içre hür (u) gilman istegan,
gel Mevlide
(O ti, koji u Džennetu želiš hurija, na mevlud doći)*

Nakon toga počinje onaj dio mevluda koji je u istinskome smislu mevlud (str. 28-30).

*Evvêla Allah ismini yad idelim
(Allahovo ime spomenimo, prije svega)
Sonra başlab, her işe girişelim
(Potom počnimo s poslom svakim)*

*İş başında herkim ani yad iter
Ol işi Allah ana asan iter
(Ko god Njegovo ime na početku nekog posla spomene, njemu Allah u tom poslu bude dovoljan)*

Ponovo se završava refrenom: "Ako želiš..."

Potom slijede odlomci u kojima stoji "Ej azizler...", osam bejtova i poznati refren (str. 30, 31), zatim "Dragi Allah kako stvori Adema, njim okiti ovaj dio alema..."⁴⁶, četrnaest bejtova i poznati refren (str. 31-33), potom "Amina, majka Muhammed peygambera, ona sedef rodi zrno bisera..."⁴⁷, dvadeset i pet bejtova i poznati refren (str. 33-37). U okviru tog dijela se nalazi bejt: "I rodi se car od dina onaj čas, a u nuru utopi se svijet vas..."⁴⁸, nakon čega se ustaje na noge i donosi salavat. O tome se govori u napomeni.

Nakon toga dolazi dio "Merhaba" (11 bejtova i refren) (str. 38-39). Potom slijedi:

*İşbu heybetten Amina hubru
Bir zaman aklı gidüb kildi giru*

(str. 39-41). Radi se o 13 bejtova i refrenu. Naposljetku:

*Mekke halkının ulugları revah
Kıldular Ka'beni bir kiçe tavaf*

(str. 41-43). Sedamnaest bejtova, refren i salavati.

Na kraju mevluda se nalazi jedna dova na tatarskom (str. 44-46). Ima i dodatak (str. 46-47): "Es-Subhu beda min tal'atihi..." – iz poznate arapske kaside, na arapskom, i to vokaliziran.

Kao što se i vidi, ovaj mevlud je u biti adaptirani prijevod "Vesiletu'n-Necat" – Sulejmana Čelebija na tatarski.

6) Mevludski spjev na svahili jeziku

"Svahili" dolazi od arapske riječi "savāhil", koja je množina riječi

"sāhil". Svahili jest naziv koji se daje narodima koji žive na afričkoj obali, počevši od sjevera sa Somalijskog poluostrva, pa do Ruvume, na jugu, te starog Bantu plemena na arhipelagu Lamu. Ostali su pod velikim kulturnim utjecajem kolonijalista, Arapa, Iranaca i Portugalaca. Svahili je jedan od bantu jezika. To je jezik komunikacije, saobraćanja i jezik trgovine na velikom dijelu istočne Afrike koji se proteže sve do Konga. Stara književnost je pisana arapskim alfabetom. Postoji jedan detaljan ep o hazreti Muhammedovom ratu, koji je poveo protiv Hiraklea (Herkal), a koji nosi naziv: "Knjiga imperatora Herakliusa".⁴⁹ Tako je i mevludski spjev Šerifa Mansabija napisan na tom jeziku i to spomenutim pismom (Kitabu Mavlid). Prijevod na njemački, popraćen objašnjenjima, sačinio je G. Neuhaus. U Berlinu je objavljen 1935. godine.⁵⁰

7) Prijevod Mevluda na njemački

Gospođa Irmgard Engelke je istraživala Mevlud Sulejmana Čelebija, te je neke bejtove i prevela na njemački. Njena doktorska teza "Sulayman Tschelebi's Lobgedichte auf die Geburt des Propheten-Mevlid-i Şerif" je publikovana u Halleu, 1926. godine. O toj je studiji podrobno govori Ahmet Ateş.⁵¹

Da podsjetimo da je ponajprije Joseph von Hammer-Purgstall odabrao neke dijelove Mevluda i preveo ih na njemački (pogledajte: Geschichte der Osmanischen Dichtkunst, Pesth, 1836, str. 67-70).⁵²

Profesor Bajraktarević nam je skrenuo pažnju na veliku pogrešku Engelke. Engelke je kao pogrešnu informaciju navela da se

⁴⁶ "Hak Te'ala çün yarattı Ademi – Kıldı Ademle müzeyyen alemi."

⁴⁷ "Amine Hatun Muhammed Anası – ol sadefen togdi incu danesi."⁴⁸

⁴⁹ "Togdi ol saatte ol Sultani Din – Nura gark oldı semavat (u) zemin."

⁵⁰ Der Grosse Brockhaus, Leipzig, 1934,

Bd. XVIII, str. 301.

⁵¹ Scharifu Mansabu, Kitabu Mauludi, Buch d. Geburt Muhammeds, Suaheli-Gedicht. Deutsch u. Erlaut v. G. Neuhaus, Berlin, 1935, M. 34, Taf. (S-A), 57.

⁵² Süleyman Çelebi, Vesiletu'n-Necat, Mevlid, str. 59.

⁵³ Ove se studije dotakao i prof. dr. Fehim Bajraktarević – profesor orijentalistike na Beogradskom univerzitetu, 1937. u studiji "O našim mevludima i o mevludu uopšte", u časopisu pod nazivom "Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor" (broj XVII, posebno izdanje, br. 27).

mevludski spjev Sulejmana Čelebija sastoji od 6500 bejtova.⁵⁴

8) *Prijevod Mevluda na engleski*

Bilo Ahmet Ateş,⁵⁵ bilo Faruk Timurtaş,⁵⁶ u svojim su bilješkama ukazali na prijevod mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija na engleski. Prevodilac na engleski u stihu je bio F. Lyman Mac-Callum. U Londonu (Wisdom of East Series), 1943. godine je štampan taj prijevod, pod naslovom "The Mevlidi Sherif by Suleyman Chelebi."

Ali, prije njega je, na oko pola vijeka, poznati engleski orijentalist Gibb (History of Ottoman Poetry, London, 1900, I, 251-248), Mevlud preveo na engleski.⁵⁷

9) *Prijevod Mevluda na albanski*

Mevlud Sulejmana Čelebija, koji je preveden na arapski, čerkeski, kurdski i pontski jezik, najviše je primljen opet kod muslimana, Bošnjaka i Albanaca, te je tako nekoliko puta preveden i izdavan.

Ovdje ćemo se prvo dotaći prijevoda *Mevluda* na albanski. Hasan Zuko Kamberi (druga polovina XVIII vijeka) prvi je put sačinio mevlud u stihovima na albanskome jeziku. Zbog činjenice da taj mevlud još uvijek nije publikovan, nepoznato je da li se radi o originalnome djelu ili prijevodu Čelebijina *Mevluda*.

Tako i o mevludu iz prve polovine XIX vijeka Korčali Ismaila Fločija (Floqi) imamo jako malo podataka, jer nije bio štampan. Ali, velika je vjerovatnoća da su oba ta mevluda, koji su već spomenuti, načinjena od prijevoda na albanski *Mevluda* Sulejmana Čelebija.

Oba ta mevluda, koja su prevedena na albanski i koja su doživjela veliki

prijem kod naroda, pojavila su se u drugoj polovini XIX vijeka.

Prvi od njih je Ulcinjanina (Ulçinyaku – Ulqinaku) Ali Riza-efendije: "Terceme-i Mevlud alâ lisan-i Arnavud'u" (Istanbul, 1295/1878). Primjerak iz naše kolekcije je štampan 1318/1919. Godine 1933. je ponovo objavljen u Tirani, latinskim alfabetom. Na početku albanskoga teksta se nalazi prolegomena od devet bejtova, na turskome.⁵⁸ (U našem primjerku se nalazi 15 bejtova) Pisac je dodao početku mevluda prijevod recitacije od 72 bejta, koja počinje riječima "Huda Rabbim" (str. 4-12). Pridodato je mevludu i dovi (str. 13-28) i nešto u vidu recitacije; nešto poput svojevrsnog ilmihala, a tiče se dinskih propisa (Mağmūatu'l-Ahwāl), smrtnih tegoba (Ahwālu'l-Mawt), kaburske patnje (Ahwālu'l-Kabr), i tome slično. Prijevod se dade računati uspješnim. O prevodiocu ne znamo, osim da je bio muftija u Ulcinju, te da je učinio hidžret u Skadar po okupaciji Crne Gore. Potom je obavljao funkciju muftije u Draču, te je tu i umro, u poznim godinama.

Drugi prijevod *Mevluda* Sulejmana Čelebija na albanski, preciznije rečeno, ne prijevod, nego mevlud koji je nastao na osnovu njega, jeste onaj Muhammeda Tahita ibn Halil Popova iz Vučitrna. Spjev, pod naslovom: "Manzūmatu'l-Mewlūd fi afdalil-Mawğūd bli lisan'i'l-Arnawūd", publikovan je u Istanbulu (ne spominje se datum štampe). Taj mevlud, koji je štampan arapskim alfabetom, nije bukvalni prijevod na albanski mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija. To je jedan slobodan prijevod. Sada se taj mevlud mnogo uči na Kosovu i u Republici Sjevernoj Makedoniji. Prema pretpostavci Hasana Kalešija,

taj mevlud je štampan između 1900. i 1902. Štampan je arapskim alfabetom, a na njegovome početku se nalazi zapis "eser-i Tahir" (Tahirovo djelo). Time se ukazuje na ime prevodioca.⁵⁹

Osim ta dva spjeva, čiji su nazivi prethodili (koji su štampani arapskim alfabetom), postoje i drugi mevludi, koji su štampani latiničnim pismom (npr., onaj hafiza Abdullaha Simlakua, koji je četiri puta štampan). Osim toga, postoji i onaj hafiza Alija Korčanina. Iz aspekta rime, ti prijevodi u remel-metru su vjerni *Mevludu* Sulejmana Čelebija.⁶⁰

Bilo da se radi o Ulcinjaninovom prijevodu, bilo onome Muhammeda Tahira, na njih je ukazao i Bursali Mehmed Tahir.⁶¹ Isti autor nije zanemario ni spomen primjerka Vučitrnljina prijevoda, koji se nalazi u Yıldız knjižnici. Pekolcay⁶² i Faruk Timurtaş u jednom općem smislu spominju prijevode mevluda na albanski.

Zbog činjenice da su studije o albanskoj književnosti na arapskome pismu tek u začetku, kao rezultat budućih studija moguće je da će se informacije o mevludu, koje do sada nisu bile poznate, jednoga dana objelodaniti. Sljedstveno tome, mi ćemo zastati nad onim informacijama koje su do sada poznate u vezi s predmetnom temom.

Mevlud kod Bošnjaka

Važnost mevluda kod Bošnjaka

Mevludske svečanosti zauzimaju veoma važno mjesto u životu Bošnjaka. Jedna narodna pjesma posebno ukazuje na tu važnost. Kada je umrla kćerka jednog sultana, koja je bila mlada, prepala se meleka suvaldzija koji su joj ušli u mezar. Ali, poslušala je savjet svoga oca, koji je prisustvovao

⁵⁴ Prethodna studija, str. 24.

⁵⁵ Süleyman Çelebim Mevlid, str. 59.

⁵⁶ Süleyman Çelebim Mevlid, str. XI.

⁵⁷ Na taj je prijevod ukazao prof. dr. Fehim Bajraktarević u svojoj studiji o mevludu.

⁵⁸ Mevlud Ulcinjanina na albanskome je posljednji put štampan u Titogradu (Podgorica, prije), zajedno sa Gaševićem prijevodom na bosanski, 1972.

⁵⁹ Taj spjev je, prije određenog vremena,

objavljen u Ankari, sa kratkim uvodom. Priređivač je Zeynullah Özyaşar.

⁶⁰ O tome vidjeti u: Hasan Kaleši, Prilog poznavanju arbanaske književnosti iz vremena preporoda – Arbanaska književnost na arapskom alfabetu (Naučno društvo Bosne i Hercegovine, Godišnjak balkanološkog instituta, Sarajevo, 1956, I, 22-26). Isti autor je napisao i rad *Mevludi kod Arbanasa* (Zbornik Filozofskog fakulteta,

Beograd, 1959, IV/2, 352-388). Isti autor: Albanska aljamijado književnost (Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, 1970, sv. XVI-XVII, 1966-1967, str. 51-76)

⁶¹ Osmanlı Müellifleri, Istanbul, 1333 (II, 222, bilješka 1)

⁶² N. Pekolcay, Süleyman Çelebi mevlidi metni ve menşei meselesi (Ist. Ün. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Istanbul, 1954-VI, 64)

telkinu, a koji se ticao toga kako će se odbraniti, pa se melekima obratila na sljedeći način:

*A Boga vam mloge suvaldžije
Ja sam danas pet vakat' klanjala
I pet puta u čitab gledala.⁶³*

No, samo ibadeti nisu bili dostatni, nego su bila potrebna i dobra djela, pa meleki ispitivači rekoše:

*A Bog nas je tebi opremio
Da mi tebe suval učinimo
Što s' sirote male napadala
U mabalu malo vatre dala
Od komšinske sofre pobignula
Od sirote glavu okrenula
A mevluda ti nisi davala
Džehennemska vrata otvoriše
Sultaniju u vatru bacije.⁶⁴*

Proslava mevluda kod Bošnjaka

Vjerovjesnikov mevlud – rođenje se već odavno proslavlja među muslimanima Bosne i Hercegovine. Po osmanskome osvajanju i odmah nakon što je stanovništvo prihvatilo Uputu, biće da se taj vjerski običaj počeo ukorjenjivati. Čak je moguće i u najstarijim vakufnamama susresti zapise o tome. Tako, naprimjer, u vakufnami Gazi Husrev-begove džamije, koja datira iz 938/1531. godine, uviđa se da je za mevlud godišnje bila odvajana suma od 300 dirhema. Drugim riječima, vidi se da se navedeni datum mevludske svečanosti spominje šezdeset i osam godina nakon što je sultan Mehmed Fatih osvojio Bosnu (1463). Nema sumnje da su postojale još mnoge mevludske svečanosti, a o kojima nema zvaničnih zapisa, ili ih ima, ali se još uvijek nisu otkrili. Može se pretpostaviti da se proslava mevluda začela sa prihvatanjem Upute, tj. islamizacijom.

Mevludske svečanosti u Sarajevu nisu bile ograničene samo na tamošnju glavnu džamiju, tj. džamiju Gazi Husrev-bega. Prema onome što se razumijeva iz vakufnama svake džamije,

i u mnogim drugim džamijama se mevlud obilježavao. Naprimjer, između ostalih, radi se i o sljedećim vakufnamama, ili vasijetnamama: (1) Hadži Muhammed ibn Ahmed Subašić (1196/1782); (2) Ali Abid-efendija Kapić (1282/1865); (3) Mustafa ibn Fejzullah Džennetić (1289/1872); (4) Fadil-paša Šerifović (1289/1873); (5) Šejh Hifzi-efendija (1290/1873); (6) Abdi-aga ibn Šerif Zildžić (vasijetnama: 1314/1896); (7) Murat-aga Kebirizade (1321/1903); (8) Muhammed ibn Adem (1331/1913).

I u gradovima mimo Sarajeva vijekovima su se organizovali mevludi. Prema zvaničnim dokumentima, uzevši za primjer Mostar, u kojem je poznati Karadoz-beg hadži Muhammed Zaim ustanovio putem vakufa da uči lijepoga glasa, svakog mjeseca rebiu-l-evvela danonoćno uče mevlud (977/1570). Tako su u Travniku Elči Hadži Ibrahim-paša (1117/1706) – bosanski vezir i hair-sahibija, i hadži Ali-beg Hasanpašić (1291/1874); u Banjoj Luci valija Ferhat-beg (kasnije će biti i paša) Sokolović (1108/1696), te Hadži Šaban ibn Husein (1108/1696) ustanovili slično, putem te vrste vakufa. Također, u Petrovcu je Osman Kulenović (1333/1911), u Donjem Vakufu Mulla Aga ibn Hadži Ibrahim Balagija (prema uslovima učenja mevluda u sarajevskoj džamiji na Soukbunaru), te Naim ibn Durmuš Gafić⁶⁵ (1333/1915) sastavili vakufname, koje su sadržavale uslove da se uče mevludi.

U tom hairli djelu nisu zaostajale niti Bošnjakinje. Prema zvaničnim dokumentima, uzet ćemo za primjer neke ženske osobe iz Sarajeva, kao što su: Skopye'li Aiša bint Muhammed ibn Muhammed (1192/1778), Nefisa bint Sulejman ibn Husejn Mašić (1289/1872), Derviša bint Ibrahim Kurd – žena Osman-age Varešanovića (1325/1907), zatim iz Travnika,

Dževahira hanuma Hasanpašić – žena Hadži Alijina (1295/1878), a koje su u svojim vakufnamama ili vasijetnamama postavile uslov da se uči mevlud.

Osim mjesta koja smo naveli, u raznoraznim gradovima i mjestima u Bosni i Hercegovini, pa čak i u mnogim džamijama na selu, te u tekijama, medresama i posebno u privatnim kućama, učeni su mevludi, te tako krajnje rasprostranjeni bili. Primjeri koje smo mi naveli se sastoje od podataka i informacija koje su rezultat ozbiljnih istraživanja sidžilla šerijatkog suda u Sarajevu, Hronike Muhammeda Enverija Kadića i arhivske građe Vakufske direkcije u Sarajevu, a koje je sproveo Alija Bejtića, teolog i inženjer arhitekture.⁶⁶ Nema sumnje da će mladi muslimanski istraživači koji će tek stasati predmetnu temu mnogo dublje istražiti.

U šesnaestome vijeku, skupu koji bi prisustvovao mevludu bila bi dijeljena i hrana, pored šerbeta. Sve džamije bi bivale osvjetljene u povodu mevludskih noći. Mevludska svečanost bi bila oglašena topom sa kula, i to s pet ispaljivanja. To se uočava iz jedne novinske vijesti, objavljene 14. VI 1870. u novinama "Bosna", zvaničnom glasilu vilajeta. Glavna mevludska svečanost, naravno, bila je održavana u Gazi Husrev-begovoj džamiji. Većinsko stanovništvo, od visokih državnih zvaničnika, pa do običnog svijeta, popunjavalo je džamiju. Nakon ceremonije, a naročito u XIX vijeku, išlo se u konak valije i osoba koja je tada bila na položaju paše, upućivala je zvaničnu čestitku blagdana mevluda.⁶⁷

Prema Katibu Ćelebiju⁶⁸ i Atajiju⁶⁹, Šejh Nedžmuddin Hasan ibn Šejh Muhammed ibn Bahadır-beg iz Kruševca u Srbiji je bio "džahiz svoga vremena" i drugi "Husein vaiz", prilikom sjedenja za ćursom. Bio je pobožnjak i učenjak. Postao je učenik

⁶³ U čitab gledala: Učila Kur'an.

⁶⁴ Antun Hangi: Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1906, II izdanje, str. 239.

⁶⁵ Treba: Džafić (op. prev.).

⁶⁶ Alija Bejtić, Iz prošlosti mevluda

u Bosni i Hercegovini (Hidaje, Sarajevo, 1943, VI, No. 6-8, str. 205-213).

⁶⁷ Bejtić, op. cit., str. 207.

⁶⁸ Fezleke-i Tarih, Istanbul, 1286/1869/I, 338-339.

⁶⁹ Zeyl-i Şaka'ik, Istanbul, 1268/1851/II, 599-600. vidi i: Dr. Safvet-beg Bašagić-Redžebašić (Mirza Safvet), Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti, Sarajevo, 1912, str. 58-59.

šejhul-islama šejhi-efendije, a zatim i njegov mulazim. Otac mu je bio halifa Bali-efendije iz Sofije. Po uzoru na njega, i on sam je ušao u tarikatu. Obišao je brojne zemlje i posjetio mezare mnogih evlija. Putujući tako, umro je u Jemenu. On je učeći mevlud prvi put zapalio kandilje na munari. Taj postupak se jako svidio sultanu Muratu III, pa je naredio da se u cijeloj carevini pale kandilji na munarama o noćima mevluda. Prema izrazu iz stiha “Azmi Ukba itdi Necmuddin Hasan”, saznajemo da je preselio 1019/1610., na dan mevluda.

Alfabeti koji su korišteni u bošnjačkoj književnosti

Bošnjaci koji su prešli na islam po osmanskome osvajanju Bosne i pripajanju jednoj velikoj islamskoj uniji, počeli su da, poput brojnih drugih islamskih naroda, pišu svoja djela na tri jezika: arapskom, perzijskom i turskom. Tako su uspjeli da prevale granice Bosne i svoju misao predstavile islamskoj naučnoj javnosti, koja je brojala više stotina miliona osoba. Na taj način, istraživanja o naučnoj i književnoj literaturi, koja su se vijekovima javljala, još uvijek traju, te se tako pojavljuju sasvim novi rukopisi.

Opće je prihvaćeno da se u periodu prije prihvatanja islama koristila glagoljica, a potom se počela koristiti bosančica – alfabet svojstven Bošnjacima. Čak je upotrebljavana i izvan granica Bosne. No, nakon prihvatanja islama, arapski alfabet je u potpunosti prevladao. Bošnjačkim alfabetom se izričito i u rijetkim situacijama koristilo među plemstvom, ili u službenim prepiskama sa Dubrovčanima. Takvo je stanje potrajalo oko četiri mjeseca. Muhammed Džemaluddin Čaušević – bivši reisul-ulema je uložio veliki trud i učinio

reformu po pitanju ispravnog pisanja bosanskog jezika arapskim pismom, dodajući neke dodatne znakove. Tako reformisan arapski alfabet, koji je bio povoljan za bosanski jezik, napokon se udomaćio. Počele su se štampati knjige, poslanice, traktati, udžbenici, časopisi, pa čak i novine istim tim pismom. No, pored toga, u vrijeme Austro-Ugarske, te za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, zvanično latinično i ćirilično pismo su nanijeli ozbiljnu prijetnju arapskome pismu, te su ga nakon II svjetskog rata i u potpunosti dokinuli. Rahmetli Čaušević, dok je još bio student, zadobio je nadimak “Ma’uf”, pa je tako i taj reformisani alfabet nazvan matufovicom, ili matufovačom. Časopisi: “Muallim”, “Tarik”, “Misbah” i njima slični, te veliki broj knjiga, brošura i ostalih djela su vazda štampani spomenutim pismom.

Alhamijado

“Aljamiado” (alhamiado) je pojam koji dolazi od arapskog pojma “al-’adžamijja” (nearapsko). Na španskom se transkribira kao “aljamia”, “aljamiado”. To je naziv koji su andaluzanski muslimani nekoć nadjenuli romanskome jeziku svojih susjeda, sa sjevera Iberijskog poluotoka. Taj jezik je ubrzo potpao pod jak utjecaj Arapa.

O tome pojmu koji je vremenom zaimao raznolika značenja, E. Levi Provençal, jedan od francuskih orijentalista, u natuknici “Aljamia” je donio potrebne i neophodne podatke.⁷⁰ Što se tiče značenja koje je danas pridodato toj riječi, ono se izražava sljedećim riječima: “To je način pisanja tekstova arapskim harfovima na romanskom jeziku u Španiji (dijalekti Portugala, Galicije, Kastilje, Aragona i Katalonije).” Značenje pojma se vremenom proširilo, pa je tako pojam

počeo da obuhvata sve one tekstove koji su pisani arapskim pismom, pored španskog, i na jezicima Južne Afrike, poljskom, bosanskom, bjeloruskom, albanskom, rumskom i na drugim jezicima koji su iščezli.

Neki tekstove španske alhamijado književnosti su sačuvani i do naših dana. Uglavnom su ti tekstovi o vjeri, ahlaku, ili su to neke rasprave. Neki od tekstova poput tih su i objavljeni. Jedan od najpoznatijih je kazivanje o hazreti Jusuf-pejgamberu. Pored toga što sadrži kur’ansku suru Jusuf kao osnovu, sadrži i neke dodatke. To kazivanje ili poemu o Jusufu objavio je Menendez Pidal.⁷¹ Djela na bosanskom i albanskom jeziku su vijekovima pisana arapskim pismom. Tek u posljednje vrijeme i zbog različitih razloga su prestajala biti pisana. Prof. dr. Muhammed Hamidullah je sačinio listu prijevoda Kur’ana Časnog na neke zapadne jezike koji su pisani arapskim pismom (Liste des traductions du Coran en langues européennes).⁷²

Prijevod Mevluda Sulejmana Čelebija na bosanski jezik

1) Prijevod hafza Saliba Gaševića

Mevludski spjev Sulejmana Čelebija je vijekovima bio jako omiljen i prihvaćen među Bošnjacima. Štaviše, čak i nakon što je preveden na bosanski jezik, njegov izvornik na turskome nije zapostavljen. Učen je, dakle, paralelno sa prijevodom.

Među prijevodima mevludskog spjeva “Vesiletu’n-nedžat”, među narodom je najpoznatiji i ujedno najstariji onaj koji je sačinio hafiz Salih Gašević iz Nikšića. Gašević je u svome prijevodu sačuvao rimu koju je koristio Sulejman Čelebi. Hafiz

je više puta štampan. Isti autor je u jednom drugom djelu (Le Coran dans toutes les Langues) ubacio, kao primjer, prijevod Fatihe na jezicima na kojima je Kur’an Časni preveden. (France-Islam, Revue mensuelle des Musulmans es Europe, Paris, 1967-1976)

⁷⁰ Encyclopedie de l’Islam, Leiden, 1960, I, 416. O istome pogledajte i u: Islam Ansiklopedisi, Istanbul, 1940, I, 359-360 (C.F. Seybodl), te i: Türk Ansiklopedisi, 1966, istanbulsko izdanje, II, 105 (Agop Diltaşar).

⁷¹ Materialos para su estudio (Revista de archives, bibliotecas y museos, Madrid,

1902, VIII. Reprint je uradio Univerzitet u Granadi, 1952.

⁷² Le Coran, traduction integrale et notes de Muhammed Hamidullah avec la collaboration de Michel Leturmy-Preface de Louis Massignon-Paris, 1966, str. XLV-LXV- Le Club Français du Livre. Taj prijevod Kur’ana

Salih Gašević je rođen u kasabi Nikšić⁷³, koja je pripadala Hercegovačkom sandžaku, oko 1855. godine. Obavljao je funkciju načelnika sreza. Kada su Crnogorci okupirali Nikšić, učinio je hidžret u srez Šahovići, gdje je bio sreski načelnik. Šahovići (današnje Tomaševo, op. prev.) tada su pripadali Donjem Kolašinu.⁷³ U prijevodu mevludskog spjeva, pjesnik u svome uvodu na tu činjenicu posebno ukazuje:

*Kad se nađoh u Kolašin Kajmakam
(Znađem da sam puno nakis u kelam)
Moliše me kolašinski prviši:
Nama mevlud daj bosanski napiši.⁷⁵
Što j' u Kur'anu na sve iman imamo
Bošnjački nam gradi mevlud, molimo.⁷⁶*

Zapis sa nišana nad mezarom hafiza Gaševića

Početak zapisa na nišanu, nad uzglavljem mezara rahmetli hafiza Saliha Gaševića, sastoji se od hadisa koji je u skladu sa činjenicom da je umrli bio hafiz Kur'ana: "Ašrafu ummati hamalatu'l-Kur'ani" (Nosioći Kur'ana /tj. oni koji su ga memorisali i koji noću tehedždžud-namaz obavljaju/⁷⁷ U sklopu govora o Gaševićevom mezaru, svi oni

koji su pisali, citirani hadis su prenijeli u ispravnoj formi.

Nakon hadisa, lijepim nesh-i ta'likom je ispisan sljedeći tekst, koji prema nama treba da glasi ovako:

*Ašrafu Ummati Hamalatu'l-Kur'an
Mağrur olma, ey kul, fani cibana
Bir gün andan rihlet kilsan gerekdir
El-veda, eyleyüb cümle yârâna
Ecelin irişüb, ölsen gerekdir
Beğen mezken bunda atlas-ı fabir
Gydirirler sana, kefeni, âhir
Kolaşin Kaymakamı Nikşili*

Hafiz Salih
Sene: 1316

*Plemstvo moje sljedbe su nosioci Kur'ana
(hafizi)
Nemoj biti gord, robe (Božiji), na ovaj
prolazni svijet
Jednog dana ćeš morati s njega otputovati
Oprostivši se sa svim prijateljima
Kada te snađe suđeni čas, moraćeš umrijeti
Dok ti se ovdje nije sviđao vrijedni
(skupocjeni) saten
Najposlije će ti naući čefne
Kolašinski kajmekam Nikšićanin*

Hafiz Salih
Godina: 1316.

Harun Lemešević, šerijatski sudija u Bijelome Polju, bio je prva osoba koja je 1935. godine taj turski epitaf

prepisala i prevela na bosanski. Alija Nametak je iste te godine objavio i izvorni zapis, a i njegov prijevod.⁷⁸ Ali, u izvorniku i njegovu prijevodu na bosanski se uočava nekoliko grešaka. Te greške bismo mogli sukusirati u sljedećim redovima:

Prvi stih: Umjesto "ey kul", pročitao je "ey dil", pa je tako i pogrešno preveden. ("ej srce", umjesto: ej robe /Božiji/). Ipak, moguće je da je to greška onih koji su poslije pisali, jer je kadija Lemešević taj stih zapravo preveo u slobodnome stilu, pa se zbog toga riječ koju smo spominjali ne spominje u prijevodu: "Ne budi ponosit, ej ti koji si prolazan na ovom svijetu."⁷⁹ Pogriješili su oni koji su perzijsku riječ "kul" zamijenili riječju "dil" (srce). Uprkos što epitaf u tome dijelu izgleda malko nečitko, može se lahko uočiti da se tu ne radi o riječi "dil".

Drugi stih: Iako su riječi "rihlet kilsan" – jasne, Kadija ih je u svom prijepisu napisao pogrešno: "rihlet ideceksin".⁸⁰ Tako je i prevedeno. No, njegov se prijevod može smatrati aproksimativno tačnim (Doći će jedan dan uistinu, kada ćeš putovati.). Profesor F. Bajraktarević je taj

⁷³ U vrijeme osmanske uprave u Mostarskom sandžaku, u Bosanskom vilajetu, postojala je kasaba Nikšić, čiji naziv potiče od plemena Nikšik. U srednjem vijeku na toj lokaciji se nalazila tvrđava "Onogošt". Dubrovčani su je nazivali "Anagostum". Veli se da su tu tvrđavu ustanovili Goti. Namjesnik Bosne Isabeg Ishaković je komandovao turskim snagama koje su opkolile Onogošt, 1465. godine. Tada je pripojen Bosanskom sandžaku. Godine 1470. je pripojen tek osnovanome Hercegovačkome sandžaku. Nikšić je u turskim rukama ostao sve do 1877. Krajem petnaestoga vijeka Turci su porušili staru utvrdu, tvrđavu i podigli jednu novu i veću, u sedamnaestom vijeku. Oko utvrde se formirala turska varoš. Prema Sporazumu usvojenom na Berlinskom kongresu, Nikšić je prepušten Crnoj Gori. (Vidi: Dragoljub Joksimović, Nikšić, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1965, VI, 292-93) Petar Sobajić, Nikšić, Narodna Enc., SHS, Zagreb, 1927, III, 106-107.

⁷⁴ Kolašin je pripadao Novopazarskom sandžaku, bivšem sedmom sandžaku

Bosne, a to je kasaba u okolini rijeke Tare, i ime oblasti. Kolašin je iskrivljeni naziv, nastao od imena Kolağası, a koji je bio komandant turskog utvrđenja u toj oblasti, u prvo vrijeme. Kasaba Kolašin, koju su Turci osnovali u XVII vijeku, prvotno se nazivala Kolašinovići. Nakon 1878. godine, kada je Kolašin pripojen Crnoj Gori, ondašnje muslimansko stanovništvo je ostalo prinuđeno da se odatle povlači. Na njihova mjesta su se naselili crnogorski hrišćani, koji su pristizali iz raznoraznih oblasti. Bilo je negdje oko 2000 duša. Kolašin, kao oblast, sastoji se od dva dijela: Gornji i Donji. Kada je muslimansko življe ostalo prinuđeno da napusti svoje domove u Gornjem Kolašinu, spustili su se u Donji Kolašin i druga mjesta. Na njihova mjesta su se doselili Crnogorci. Većina stanovništva su, dakle, muslimanski muhadžiri iz Gornjeg Kolašina, i raznoraznih mjesta iz Bosne i Hercegovine. (Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1962, V, 290-291, natukica Jovana Vukmanovića, "Nikšić"; Vidi i: Šemsuddin Sami, Frašeri, Kamusu'l-A'lam, Istanbul,

1896, V, 3753; Svetozar Tomić i Petar Šobajić, Narodna enciklopedija, srpsko-hrvatsko-slovenačka, Zagreb, 1927, II, 373, natuknica "Kolašin").

⁷⁵ Uvodni dio iz Gaševićevog Mevluda, stihovi 3,4.

⁷⁶ Isto, stih 8.

⁷⁷ Citirani izraz se u svojstvu hadisa prenosi od jednog poznatog ashaba, 'Abdullaha b. 'Abbasa. Isma'il ibn Muhammed al-'Adžluni al-Džerrahi ukazuje da su hadis zabilježili At-Tabarāni i Al-Bayhaqi (Kašfu'l-hafa'wa muzilu'l-ilbas 'ammaš-šahara mina'l-aḥadiṭi 'ala alsinatī'n-nas. 1351, I, 129, No. 370). Iz Al-Džamii's-sagiru, Dželaluddina as-Sujutija, hadis je prenio Irbili el-hadž Mehmed Es'ad, u djelu "Kanzul-'irfan fi ahadisi Nabijji 'r-Rahman" (Der-i Saadet, 1327, str. 42, No. 234). Ovaj hadis koji je jako rasprostanjen, zauzeo je mjesto u šest kanonskih hadiskih zbornika.

⁷⁸ Gaševićev bosanski mevlud, Narodna Uzdanica, kalendar za 1936, IV, Sarajevo 1935, str. 68.

⁷⁹ Gaševićev Bosanski mevlud, str. 68.

⁸⁰ Isto, str. 68.

stih ispravno preveo: "Jednog dana ćeš morati s njega otputovati."⁸¹ M. Mujezinović⁸² i F. Nametak⁸³ riječ "rihlet" su preveli riječju "terk" (ostaviti, napustiti).

Treći stih: Riječ "yaran" je kadija Lemešević⁸⁴, kao i F. Bajraktarević⁸⁵, preveo riječju "drugovi" (arkadašlar), a Mujezinović⁸⁶ i F. Nametak⁸⁷ riječju "prijatelji" (dost, ahbablar). (F. Nametak riječ "cümle" nije ni preveo.) Sintagmu "Elveda eyleyub", Lemešević⁸⁸ je preveo kao "rastavićeš se". Bajraktarević⁸⁹ i Mujezinović⁹⁰ kao "rastati se", dok F. Nametak⁹¹ kao "oprosti ti se", što je mnogo, mnogo tačnije.

Četvrti stih: Prijevod ovog stiha je, tu i tamo, tačan. No, M. Mujezinović je spojio četvrti i peti stih, te je izostavio riječ "olsen gerkti", i tako prilično pogrešno preveo: "Kada smrt prisprije, skinuće ti gizdavu odjeću kojom se ponosiš i mjesto nje obuci ti smrtnu košulju (ćefine)." "Atlas-i fahir" je Mujezinović preveo kao "gizdava odjeća, kojom se ponosiš", a što zapravo nije nikako ispravno. Iako je on ispravno pročitao riječ "beğenmezken" (dok ti se nije sviđalo), njen prijevod nije adekvatan. Čitanje riječi "olsen", kao "olsun" uopće nije tačno.⁹²

Peti stih: Ovaj stih: "Beğenmezken bunda atlas-ı fahir", Kadija Lemešević je preveo kao: "Ležeći ovdje ponosit i usavršen."⁹³ Pogrešno je pročitano i pogrešno prevedeno na bosanski. Čak ni profesor Bajraktarević, koji se na polju znanstvenih istraživanja ponašao krajnje oprezno i obazrivo, zavarao se u pogledu tog izraza, te je, ugledajući se na Lemeševića, pogrešno ga pročitao i preveo: "Kada budeš dosta ovdje – iako – si posve čitav i ponosit."⁹⁴ Ali, takvo čitanje i takav prijevod nemaju nikakve veze sa tekstom. F. Nametak je umjesto "beğenmezken" (dok ti se nije sviđalo), preveo "dok si oblačio", a "atlas-ı fahire" je preveo kao "odjeću kojom

se ponosi." Pogrešno je, dakle, razumio i pogrešno preveo: "I dok si ovdje oblačio odjeću kojom se ponosiš."⁹⁵

Šesti stih: Lemešević je bio prvi koji je pročitao epitaf. Po uzoru na njega, F. Bajraktarević je riječ "ahir" shvatio kao "drugi", pa je tako i preveo (Lemešević: "obući će ti drugi ćefine", a Bajraktarević: "drugi će ti obući mrtvačke haljine"). Ovdje je, dakle, riječ "ahir" pročitana kao "ahar", a potom je tako prevedena. Također, neki prevodioci su ovdje upotrijebili riječ "ćefini", koja se koristi i u bosanskom, dok su drugi, pak, upotrijebili i preferirali izraz koji je više karakterističan za posmrtnu odjeću nemuslimana.

Godina 1316. je zabilježena u Lemeševićevom zapisu. Ta godina je bila vidljiva, a potom je izbljedjela u potpunosti, ili se nije mogla primijetiti na fotografiji, zato što je bila ispisana tankim i slabim pismom. Autori koji su zabilježili tu godinu, zapisali su da se radi o godini koja se poklapa sa 1898/99. po Miladu, te su ustanovili na taj način godinu piščeve smrti, iako to nije bilo poznato, kao ni mjesec smrti. Ali, prema onome što je narod prenio, merhum je preselio na ahiret zadnjeg dana ramazana, 1316. hidžretske godine.⁹⁶ Ako je to, dakle, tačno, onda je poznat i dan i mjesec Gaševićeve smrti (11. II 1899).

Iskustvom je potvrđeno koliko je naporan posao čitanje, tačnije, odgonetanje epitafa i zapisa sa nadgrobnih spomenika, koji se vremenom izbrišu, pa čak ponekad dođe i do lomljenja tih spomenika. Bit će da je čak i bjelopoljski kadija Lemešević – prva osoba koja je pročitala i prepisala epitaf, zatekla ga u nečtkome stanju, pa je tako načinio nekoliko grešaka pri prijevodu. Tako je učinio da se te greške osjete na prijevodu u bosanski. Alija Nametak, koji je preveo prema tekstu koji je ustanovio

kadija, sačuvao je taj tekst kako ga je i zatekao, jer to ionako nije spadalo u njegovu specijalnost. Prof. Bajraktarević koji lično nije vidio epitaf, i koji se samo oslanjao na Lemeševića, trudio se da načini neke korekcije, ali i unatoč tome, nije se uspio sačuvati zapadanja u greške. F. Nametak je zbog činjenice da je mlad i da posjeduje malo iskustva, načinio takve i njima slične greške. Spomenuto se može uzeti i kao opravdanje i izgovor, do određene mjere. Jedan jako dobar stručnjak, epigraf i paleograf Mehmed Mujezinović, koji se epigrafijom bavi već četvrt vijeka, i koji se trudio riješiti epitafe sa nekoliko mezarja u Sarajevu i Bosni i Hercegovini, čak je uspio i to da objavi. Po tome je i postao poznat. On naprosto svojim primjerom začuđuje! Čak je lično otišao u Bijelo Polje, te je uz pomoć imama Šakir-efendije Ismailovića pronašao mezar Gaševića, te je povrh toga fotografisao epitaf s mezara.⁹⁷ Epitaf kojim mi trenutno raspolazemo jeste upravo taj. Unatoč tome, on nije uspio da epitaf u potpunosti i bez greške pročita, te da ga tako i objavi.

Do sada se nije naišlo na Gaševićev ilmihal, za koji se kaže da je napisan na bosanskome, ili neka druga djela, za koja se pretpostavlja da postoje. Mi raspolazemo samo drugim izdanjem prijevoda mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija (1311). Osim toga i epitafa s mezara, ne nalazi se ništa u spomen na autora, te smo zbog toga našli za shodno da taj epitaf na turskome i njegov prijevod na bosanskome detaljno analiziramo.

Gašević kao jedan od junaka jedne drame

Dvanaest, trinaest godina po preseljenju Gaševića, Bekica Sobajić, jedan pjesnik iz Crne Gore, napisao

⁸¹ O našim mevludima..., str. 7.

⁸² Natpis na nišanu hafiz Saliha Gaševića u Bijelom Polju (Takvim za 1973., hidž. 1392/93), Sarajevo, 1972, str. 140.

⁸³ Bursalı Süleyman Çelebi, Mevlud, Sarajevo, 1973.

⁸⁴ Gašević bosanski mevlud, str. 68.

⁸⁵ O našim mevludima..., str. 7.

⁸⁶ Takvim, str. 140.

⁸⁷ Bursalı Süleyman Çelebi, Mevlud, str. 10.

⁸⁸ Gašević bosanski mevlud, str. 68.

⁸⁹ O našim mevludima..., str. 7.

⁹⁰ Takvim, str. 140.

⁹¹ Bursalı Süleyman Çelebi, Mevlud, str. 110.

⁹² Takvim, str. 140.

⁹³ Gašević bosanski mevlud, str. 68.

⁹⁴ O našim mevludima..., str. 7.

⁹⁵ Bursalı, S. Ç. Mevlud, str. 11.

⁹⁶ Gašević bosanski mevlud, šesto izdanje, Sarajevo, 1943, str. 1.

⁹⁷ Takvim, str. 138.

je dramu od pet činova i jednim prologom, pod nazivom "Opsada Nikšića". Junaci drame su prviši Nikšića, prije nego je potpao pod vlast Crne Gore: nikšićki miralaj Iskender, Arslan-beg, Fettah-beg Mušović, Salih-beg Bašagić i hafiz Gašević. Taj se događaj odigrao 1877. godine, u mjesecima julu i avgustu. Prema podacima koje je dao autor drame, hafiz Gašević je bio učenjak koji je učio u Istanbulu. Pomalo filozof, bio je istodobno i domoljub i junak, koji se nije ustručavao da ustane u oružanu odbranu svoje domovine. Prema činjenici da je Šobajić dramu pisao trideset godina nakon što se taj događaj zbio, vidi se da je uspomena na Gaševića, koji je bio jedan od junaka te drame, još uvijek bila živa u sjećanjima Crnogoraca.⁹⁸ Moguće je da je i pisac te drame i sam, lično, bio očevidac tih događaja. Pored svih tih junačkih osobina, Gaševića, kao jednu veoma bitnu osobu, određuje i činjenica da je po prvi put u stihu i rimi preveo/prepjevao na bosanski mevludski spjev Sulejmana Čelebija. Unatoč tome, niti u starim, a niti u novim jugoslavenskim enciklopedijama ne pronalazimo nijednu natuknicu o Gaševiću, a što je jedna velika nepravda prema njemu.

O vrijednosti Gaševićevog prijevoda mevludskog spjeva

Gašević je (dosljedno) preveo samo dio o rođenju i miradžu iz Čelebijeve mevludskog spjeva, dok u prevođenju ostalih dijelova nije bio dosljedan i pažljiv. Kako ostali pjesnici mevludskih spjevova nisu mogli dostići stepen Sulejmana Čelebija, prijevod hafiza Saliha Gaševića na bosanski je u manje-više istoj situaciji. Ostali bosanski mevludi, dakle, nisu mogli dostići slavu kakvu je

taj mevludski spjev dostigao. Pored mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija na turskom, Gaševićev prepjev na bosanski se jako proširio među narodom. Još uvijek se uči po džamijama i privatnim kućama, a naročito žene to čine, te tako mami suze iz očiju onih koji ga slušaju.

Ako se u obzir uzme jezik vremena u kojem je živio rahmetli Gašević, te ako se uspoređi sa mevludima nekih potonjih i savremenih pjesnika, onda, po našem mišljenju, neke teške ocjene (F. Bajraktarević⁹⁹, A. Nametak¹⁰⁰) nisu u redu i nisu pravična kritika. Taj je prijevod bio omiljen među narodom; prihvaćen je i tokom pola vijeka ga ja narod pamtio i vjerujući u njegovu uspješnost, smatrao se iznad ostalih mevluda, koji su kasnije nastajali. To je činjenica. No, ne treba smetnuti s uma ni to da je taj spjev prvo ostvarenje na tom polju. Iz tog aspekta gledano, naše mišljenje o prijevodu Gaševića i pored činjenice da mu jezik i poetika nisu lišeni grešaka, nije negativno.

U Šahovićima, u kojima je hafiz Salih Gašević živio posljednje godine svoga života, 1924. godine su crnogorski hrišćani – nesumnjivo potaknuti od strane Kraljevine – napali ondašnje muslimansko stanovništvo, te su počinili stravičan i zvjerski pokolj i sproveli genocid. Državnici su nijemo posmatrali taj pokolj i genocid, a zločinci su ostali neprocesuirani i nekažnjeni. Oni muslimani koji su se čudom nekim uspjeli spasiti od toga, prebjegli su u Tursku. Na njihova mjesta su se, a što im je i bilo obećano, naselili većinom crnogorski hrišćani. Taj nemili i ogavni događaj se dogodio četvrt vijeka nakon smrti Gaševića. Nakon II svjetskog rata ukinuto je i muslimansko ime kasabe, pa je umjesto Šahovića stavljeno ime Tomašević (sic!).¹⁰¹

2) Publikovanje prijevoda mevludskog spjeva Džaferović Mahmuda

Mahmud Džaferović, imam u džematu Dubrovnik, 1941. godine je u Dubrovniku objavio mevludski spjev pod nazivom "Narodni mevlud sa objašnjenjem i dovom".

Mahmud Traljić, koji je pisao prikaz tog spjeva je uočio da je spjev u biti – izuzevši nekoliko stihova – preuzet iz Gaševićevog prijevoda. Štaviše, prema Traljiću i dova je "Gaševićeva, samo malo proširena i u pogledu stila malo izmijenjena."¹⁰²

3) Prijevod mevludskog spjeva Muhammeda Rušdija

Muharem Dizdarević, koji je pisao sastave o vjeri, historiji, nosio je pseudonim Muhammed Rušdi. Među njegovim djelima se pronalazi i jedan mevlud. Taj mevlud, zbog činjenice da nije bio objavljan, cirkulirao je među stanovništvom, a naročito među Hercegovcima, tako što je umnožavan i kopiran.

Mevlud i ostali zapisi ovog autora su zapisani svojeručnim rukopisom autora u jedan rokovnik od 156 stranica. Rahmetli Mustafa Busuladžić je uz pomoć autorovog unuka Muhammed-efendije prelistao taj rokovnik u Trebinju i načinio neke bilješke o tome.¹⁰³ Unatoč činjenici da su Hercegovci posebno čuvali taj mevlud, nije postigao takav rang da bi mogao parirati mevludskom spjevu koji je preveo Gašević. Opus Muhammeda Rušdija obuhvata i kazivanja o vjerovjesnicima:

- (1) Ibrahim, alejhisselam¹⁰⁴
- (2) Hikaja o Ejjub pejgamberu¹⁰⁴
- (3-4) Jusuf i Ismail – dvije islamske pjesme¹⁰⁵
- (5) Smrt Muhammed pejgambere (a.s.)¹⁰⁶
- (6) Smrt hazreti Fatime (r.ah.)¹⁰⁷

⁹⁸ Ibrahim Kemura, "Hafiz Salih Gašević u svjetlu literarnog djela jednog crnogorskog pisca", *Glasnik VTS u SFRJ*, XXXII Sarajevo, 120-123.

⁹⁹ Srpska pesma o Muhamedovu rođenju, s. 193/5.

¹⁰⁰ Mevlud, Mirza Safvet, šesto izdanje, Sarajevo, 1943, str. 5 (Uz ovaj Mevlud).

¹⁰¹ Ime je promijenjeno u Tomaševu, 28 IV 1952, u znak sjećanja na narodnog heroja Tomaša Žižića (1909-1942), komandanta Četvrtog bataljona Treće proleterske sandžačke udarne brigade. (nap. prev.)

¹⁰² El-Hidaje, Sarajevo, 6. rebi' u 'l-ahir 1361/22. IV 1942, IV/7, ss. 188-18.

¹⁰³ Mustafa Busuladžić, Muhammed Rušdi,

Glasnik Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice, Beograd, ramazan 1353/novembar 1935, III/12, str. 543-550.

¹⁰⁴ Mostar, 1928.

¹⁰⁵ Sarajevo, 1928.

¹⁰⁶ Sarajevo, 1930.

¹⁰⁷ Sarajevo, 1927.

¹⁰⁸ Sarajevo, 1927.

Svi pobrojani naslovi su više puta objavljivani. Na češki jezik je Oto F. Babler, a koji je dobro znao bosanski, preveo Hikaju o Ejjubu pejgamberu i pjesme o Jusufu i Ismailu.¹⁰⁹

Muhammed Rušdi, koji je pisao i neke druge sastave mimo onih iz domena vjere, rođen je u Trebinju 1238/1823. Tu je i preselio, 1322/1905. godine.

Muhammed Rušdi je pisao mevludski spjev po uzoru na Sulejmana Čelebija. Zbog činjenice da se u dovoljnoj mjeri ne može načiniti usporedba između Gaševićevog mevluda i ovog mevluda, jer je Mustafa Busuladžić prenio samo nekoliko bejtova, stihova iz Rušdijevog mevluda, ne može se nešto više kazati o njihovoj sličnosti.

Djela Muhammed Rušdija, koja su kasnije transliterirana na latinicu i objavljena tako, u osnovi su bila pisana arapskim alfabetom.

Poljski orijentalist Tadeuš Kowalski, jedan od profesora na Univerzitetu u Krakowu, vidio je jedan dio mevluda na bosanskome, u posjedu rabina Seraya (Süreyya) Han Šapšal (Sureya Khan Shapshal – op. prev.), koji je bio lider Poljske karaimske židovske zajednice, i nastanjen u Nowe Trokiju, u blizini Wilona. O tome je obavijestio prof. F. Bajraktarevića. Kazao je da je Šapšal te bejtove iz mevluda prepisao od nekog Bošnjaka koji se nalazio u Istanbulu.¹¹⁰ Prof. Bajraktarević je te stihove uporedio sa Gaševićim prijevodom *Mevluda* Sulejmana Čelebija, te je ustanovio da između njih i spomenutog prijevoda nema nikakve veze. Iz upoređivanja tih dvaju tekstova, prof. Bajraktarević je zaključio da su tih 12 bejtova, koji su bili u posjedu Šapšala, zapravo bejtovi prepisani

iz spjeva Muhammeda Rušdija.¹¹¹ Prof. Bajraktarević je o tome objavio jedan članak.¹¹²

4) *Prijevod mevludskog spjeva Sarajlije Arifa*

Sarajlija (Es-Sara'i) Arif ibn Mustafa ibni'l-Haġġ Muhammed ibn Salih al-Bosnawi as-Sara'i Brkanić se preselio u Novi Pazar. I on je također bio od onih koji su preveli mevludski spjev Sulejmana Čelebija. Prijevod nosi naziv: "Hāḍā tarcamanu' [l]-Mewlidi'š-šerifi'n-Nabawi bilisani [bi'l-lisani] 'z-Zarifi'l-Bosnawi, eseri Saraylı Arif'" (Terdzuman mevludski na jezik bosanski). Štampan je litografski u Istanbulu (Mahmut Bey Matbaası 1329 – 1911).¹¹³

O predmetnome prijevodu je dr. Muhammed Hadžijahić napisao recenziju, prikaz u *Novom Beharu*.¹¹⁴

Taj mevludski spjev, koji je toliko prost da se ne može ni uporediti sa Gaševićim prijevodom, među narodom nije uživao ugled.

Iz Arifovog prijevoda:

*Besmeletom započēt poso halal
Emer učinio Allah zuldželal
Besmele ko sve na poslove uči
Daće Allah pa da se on ne muči*¹¹⁵

(Tevhid – Munadžat,
prvi i drugi bejt)

5) *Mevlud Seida Zenunovića*

Jedan od kasnijih mevludskih spjevova na bosanskome je mevludski spjev hafiza Seida Zenunovića. On je umro u Koraju, nahiji koja je pripadala kadiluku Bijeljina, 1932. godine.

Mevludski spjev hafiza Seida Zenunovića (Mevlud, ili rođenje najvećeg i posljednjeg Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.) objavljen je u Sarajevu 1348/1929. godine.¹¹⁶ Zbog činjenice

da je bio niže književne vrijednosti od Gaševićevog, među narodom nije postao prihvaćenim.

Savremeni bosanski mevludi

Mimo prijevoda mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija, na bosanskome jeziku su se pojavila tri izvorna mevludska spjeva. Prema datumu nastanka, taksativno ćemo ih pobrojati:

1. Rahmetli Musa Ćazim Ćatić je napisao krajnje lijepu pjesmu i emocijama nabijenu, pod nazivom "Lejle-i mevlud", koja je jako vrijedna iz aspekta književnosti. Veoma je i pogodna da se uči po mevludskim svečanostima, pa se i izvodi zbog toga. Musa Ćazim, zapravo, bio je najjači pjesnik među modernim bošnjačkim pjesnicima koji su se počeli javljati vijek unazad. Umro je u toku I svjetskog rata u Tešnju (6. IV 1915). Ima vrlo uspješne prijevode poezije i proze sa arapskog, turskog i perzijskog jezika. Veliki dio njegove poezije, koja je bila prilagođena modernim poetičkim obrascima, sadrži vjerske motive. Ovaj pjesnik, koji je bio jako posvećen islamu kao vjeri, koji je posjedovao iznimnu i beskrajnu ljubav prema hazreti Pejgamberu, te koji je jako mlad preminuo, nije uživao naklonost i poštovanje samo među muslimanima, nego i od kritičara, nemuslimana. Zaista je uspijevao da poeziju sa arapskog, perzijskog i turskog prenese u stihu u bosanski s velikom spretnošću i majstorstvom, čak ponekad u tolikoj mjeri da su većina onih koji su komparirali prijevod s izvornim tekstovima, nalazili da je prijevod mnogo kvalitetniji i ljepši od originala.

Poezija s orijentalnim motivima Muse Ćazima Ćatića je 1914. (Pjesme)

al-Yeni Pazari makanan, sanata tiš'in wa 'aišrina wa talāṭimi'a wa alf baḍa'l-hiġra-ti'n-nabaviyya". str. 20.

¹¹⁴ Novi Behar, prvi januar 1936, str. 164-165.

¹¹⁵ Prije vazda spominjati svog Boga...

¹¹⁶ Mehmed Handžić, Književni rad bosanskohercegovačkih muslimana, Sarajevo, 1933, str. 100. Treće izdanje mevluda je izašlo 1358/1940. god.

¹⁰⁹ "Dve Mohmedanske Biblicke Basne", "Hlasy", 22. knjiga u spomenutoj publikaciji. Objavljeno u Pragu 1934. Prof. Bajraktarević ih je prikazao u Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1934, XIV, 234-235.

¹¹⁰ Dr. F. Bajraktarević, O našim mevludima i o mevludu uopšte (Prilozi za književnost..., str. 1, 12, 14).

¹¹¹ Isto, str. 15-16.

¹¹² Jedna nova verzija srpskog mevluda, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1930, str. 83-87.

¹¹³ Na kraju stoji bilješka: "Tamma bitawfikillahi'l-latif terdzumanu'l Mawlidi'Šarif'ala yadi'l-'abdi 'd-ḍa'if 'Arif ibni Mustafa ibni'l-Haġġ Muhammed ibn Salih al-Bosnawi as-Sara'i mawliḍan,

objavljena u Mostaru (Muslimanska biblioteka), a 1928. u Sarajevu (Izabrane pjesme).

Što se tiče njegovih prijevoda, s arapskog je preveo: Antara, sin Šeddadov; poeziju Abu 'l-'Ala' al-Ma'arrija; dio poezije šejha Muhammeda Abduhua; i Muslimansku ženu, Muhammeda Ferida Vedždija. Prevodio je poeziju sljedećih turskih pjesnika: Mehmed Fuad, Yakup Kadri, Ömer Seyfuddin, İsmail Safa, Mehmet Akif, Abdulhak Hamid, Tahsin Nahid, Nigar Hanım, Süleyman Nazif, Muallim Naci, Rıza Tvefik, Süleyman Saib, Halid Ziya, Faik Ali, Nazihe Yaşar, Tvefik Fikret, Celal Sahir, Ali Canip, Cenab Şahabeddin, Hamdullah Subhi, Ali Ekrem i mnogi drugi. Preveo je i sljedeća prozna djela: "Tarik", Abdulhak Hamida; "Hilal ile Salibin Mücadelesi" (Borba polumjeseca i krsta), Refika Halida; "Bir Va'z", Mehmeda Akifa (Jedan vaz); "Ramazan orucu" (Ramazanski post), Hüseyina Hulkija; "Ninka", Aişe Cavid; zatim djelo anonimnog autora "Kadın ve Aile Hayatı" (Žena i porodični život). Preveo je i djelo "Islam", Abdullaha Quilliamu (Pobjeda islama, Faith of Islam), "Bir Türk" (Jedan Turčin), "Islam ve Ulum" (Islam i nauke), "İki Mektub" (Dva pisma) i "Illusion" (Iluzija) Ahmeta Hikmeta, te "Inkilab" (Prevrat) Ruhsar Nüvaza, te Leskofçali Hayruddinovo djelo "Alkibyades'in Köpeği" (Alkibijadov pas). U Enciklopediji Jugoslavije ima omanja natuknica o Musau Ćazimu Ćatiću, koju potpisuje prof. Salih Nazečić.¹¹⁷

Pjesma od 23 strofe "Lejle-i mevlud" je po prvi puta objavljena u Sarajevu, u poznatome listu *Behar*, koji je bio muslimanski književni časopis.¹¹⁸ Potom je pjesma objavljena u njegovoj zbirci, ali i u brojnim drugim časopisima.

Pjesma otpočinje stihovima prve strofe:

*"Već je Sunce utonulo u pješčanom moru
širom
I sparina tropskog dana s njim je tibo
izumrla,
A nad Majkom svih gradova i
kristalnim Zemzem-virom
Po dalekim obzorjima noć je krila
razastrla."*

Dr. Safvet-beg Bašagić-Redžepašić, pod pseudonimom Mirza Safvet, istodobno je prvi balkanski orijentalist i posljednji predsjednik bosanskohercegovačkog parlamenta, Bosanskog sabora, sve do 1918, kada je prestao postojati. Osim zbirke poezije, napisao je i neka druga naučna djela. Veći dio poezije mu je sabran i objavljen u dvije zbirke: "Trofanda" i "Izabrane pjesme". Napisao je historiju Bosne i Hercegovine pod nazivom "Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine", a koja obuhvata period do godine 1850. Studijom "Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti" (Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebiete der orientalischen Literatur, Wien, 1909, neobjavljeno) postigao je doktorat na Univerzitetu u Beču, na Fakultetu za književnost. Njegovo djelo, naslovljeno kao "Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskom Carstvu" predstavlja leksikon koji je načinjen po abecednome redu, a koji obuhvata rezimirane i kratke biografije državnih službenika, oficira, visokih službenika u vlasti, uleme, pjesnika i književnika. Djelo nije naslovio autor, koji je tada bio bolestan i prikovan za postelju. Književno društvo Matica Hrvatska je dodala prvu riječ (Vidi: Hazim Šabanović, Književnost Muslimana B. i H. na orijentalnim jezicima – bibliografija, Sarajevo, 1973, natuknica Bašagić). Napisao je studiju (Najstariji ferman begova Ćengića) o Ćengićima (bosanski Akkoyunlar), koja je i na njemačkom, a i na bosanskom objavljena u Biltenu Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Preveo je traktat poznatog alima Hasana Kafije Prušćaka "Uşulu'l-Hikam

fi Nizāmi'l-'ālam" (Traktat je preveden i na turski, francuski, njemački i mađarski). To je djelo koje je Kafija napisao u vrijeme osmanskog sultana Mehmeda III, o onome što osjećao da je potrebno za reformu.

Safvet-beg je napisao i nekoliko drama, članaka i studija. Mevlud Safvet-bega je, kako to on i sam izjavljuje, nastao tako što se oslanjao na cijenjena djela. Preuzeo je u svoj tekst neke bejtove koji su se većinom učili na mevludskim svečanostima u čast i pohvalu Resulullaha, te je dodao i njihove izvorne forme na arapskome. Jedno od posljednjih djela pjesnika je ovaj mevlud koji je autor komponovao. Prilikom mevludskih svečanosti koje se organizuju u vjerskim školama, i ovaj mevlud se izvodi. Mevlud je u Sarajevu nekoliko puta izdavan: 1924, 1931, 1941, 1942, 1943. U Americi je, u Denholmu, objavljen 1953. godine.

Pjesnik svoj spjev otpočinje, baš kao i Sulejman Ćelebi:

*Najprije Božje spomenimo ime
Svako dobro djelo počima se s njime
Pjesnik dio o monoteizmu – jednoti
Božijoj, tevhidu otpočinje ovako:
Mi služimo Bogu, Koji nije postao."*

Prof. F. Bajraktarević je imao prilično negativno mišljenje o tom mevludu.

Treći savremeni pjesnik, pisac i novinar Rešad Kadić je bio treći i posljednji po redu koji je napisao mevludski spjev. Ovaj stihovani mevlud se generalno smatra njegovim djelom. Publikovan je 1964. godine (sic!)¹¹⁹, u izdanju Vrhovnog islamskog starješinstva u Bosni i Hercegovini.

Pored natova nekih drugih pjesnika, postoje i neke kraće pjesme, pod nazivom mevlud. Pjesnici Osman Ćikić¹²⁰, Mustafa Hadžigrabčanović¹²¹, te Muhamed Mašić¹²² spadaju među te.

Vrijedan je spomena i još uvijek nepublikovani mevludski spjev Šemsudina Sarajlića.¹²³ Pjesničko ostvarenje Vehbije Hodžića, koje je

¹¹⁷ Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1956, II, 618.

¹¹⁸ Sarajevo, 1904-1905, svezak V, broj 3, str. 33-36.

¹¹⁹ 1963. op. prev.

¹²⁰ Pobožne pjesme bosanskohercegovačkih Muslimana, Sarajevo, 1969, str. 173-74.

¹²¹ Hikmet, Tuzla, 1930/31, II746, str. 103

¹²² Hikmet, 1933/1934/59, str. 323-329.

¹²³ Jedan prijepis tog spjeva, u pisanoj formi, nalazi se u u Sarajevu, u Nacionalnoj biblioteci.

dugo vremena ostalo u pisanoj formi, 1945. godine je u Novom Pazaru objavljeno pod nazivom *Mevlud*. U biti, riječ je o svojevrsnoj zbirci informacija o vjeri.

Informacije, bilo o mevludima, bilo o ostalim islamskim djelima, mogu se u dovoljnoj mjeri pronaći u bibliografskim djelima.¹²⁴

Dodaci koji su pridodavani *Mevludu Sulejmana Čelebija*

Kao što je i poznato, postoje dodaci, tj. određeni dijelovi koji su dodavani na početku i na kraju mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija. Također se nalaze i neki bejtovi koji su pridodavani unutar same mevludske kompozicije. Svojim istraživanjima *Mevluda Sulejmana Čelebija*, Necla Pekolcay¹²⁵, koja je postala veliki stručnjak na tom polju, zatim Mustafa Ateş¹²⁶, prof. Ahmed Ateş¹²⁷, Ahmed Aymutlu¹²⁸, Hüseyin Vassaf¹²⁹, Veled Çelebi¹³⁰, Murad Uraz¹³¹, i njima slični autori su se predmetne teme doticali u kratkim crtama. No, predmetna materija nije bila u dovoljnoj mjeri naučno doticana. Nema sumnje da će mladi autori pokloniti pažnju toj strani mevludskog spjeva Sulejmana Čelebija, te da će na taj način pohizmetiti nauci.

Ovdje u žiži naučnog interesovanja nisu neke hikaje i epopeje, koje su pridodate na kraju mevluda. Kao što smo već i spomenuli, time se u već dovoljnoj mjeri bavila Necla Pekolcay. Tema kojom se mi zanimamo jesu imputacije bošnjačkih pjesnika u tekst mevluda, te dodaci na turskome jeziku.

Jedan od poznatih bosanskih alima Derviš Munib Korkut je objavio, dok je bio kustos Cetinjskog muzeja u Crnoj Gori, u časopisu *Zapisi* (mart 1932, god. VI, sv. 10) sljedeće: "Postoje neki poznati, ali nepoznati pjesnici, koji su napisali dodatke na *Mevlud Sulejmana Čelebija*. Među najznačajnijim se nalaze i neki naši zemljaci. Savremenik Sokollu Mehmed-paše, pisac hronograma na njegovoj ćupriji u Višegradu, sarajevski kadija Mehmed-efendija je načinio prolog *Mevludu*, pod nazivom "Ey azizler". Zapravo, ovo i jeste najvažniji i najvredniji dodatak *Mevludu Sulejmana Čelebija*, što se tiče drugih dodataka u stihu, oni, naprotiv tome, kvare mevlud."

Prema jednom predanju koje kola među unučadi Muhammeda Emına Hadžijahića, i on je napisao neke dodatne dijelove *Mevludu Sulejmana Čelebija*. Štaviše, prema onome što oni pričaju, ti su se dijelovi i učili na nekim mevludskim svečanostima. Jedan od unuka rahmetli M. E. Hadžijahića – dr. Muhamed, posjeduje jedan rukopis za koji smatra da je taj rukopis, u kome postoji isti pridodati dio. Ali, kao rezultat istraživanja dr. N. Pekolcay, obilježeni bejtovi u dodacima na mevlud su zapravo bejtovi iz njegova *Mevluda*. Sljedstveno tome, taj primjerak nije primjerak o kojem se govori, a koji predstavlja primjerak sa dodatkom Muhammeda Emına. Sve dok se taj stvarni primjerak ne pronađe, nije moguće kazati ništa u vezi s dodatkom Muhammeda Emına, niti u vezi s njegovim kvalitetom.

Komentari na *Mevlud Sulejmana Čelebija*

Među komentarima napisanim na *Mevlud Sulejmana Čelebija*, nalazi se i jedan jednog bosanskog pjesnika. Pjesnik Užičeli Ibrahim, pod pseudonimom Zikri, bio je prilično poznat pjesnik.¹³² Naziv komentara je: "Mawridu'l-wuşul fi mawlid-i-Rasul". Taj se tekst zapravo i nije pojavio do prije neko vrijeme. Prije nekoliko godina, dr. Muhamed Hadžijahić mi je lično poslao fotokopiju tog mevluda koji se spominje. Tada se primjerak tog rukopisa nalazio kod mene, u mojoj ličnoj knjižnici, dok se sada nalazi u biblioteci Orijentalnog instituta u Sarajevu.

Na kraju tog komentara na turskom nalazi se jedan hronogram od nekoliko bejtova.¹³³ U prvom bejtu tog stihovanog hronograma nalazi se pojam "Mawrid", koji upućuje na naziv komentara, a koji zapravo upućuje na "Mawridu'l-wuşul fi mawlid-i-Rasul". Bursali Mehmed Tahir je, govoreći o pjesniku Ibrahimu Zikriju, spomenuo i taj komentar na mevlud.¹³⁴

U komentaru se spominje i ime autora. No, na kraju stihovanog hronograma, pjesnik se ukazuje na pjesnika, pod mahlasom, pseudonimom Zikri. U prolegomeni djela se ukazuje na potpuno ime komentara ("Mawridu'l-wuşul fi mawlid-i-Rasul"). Primjerak tog komentara mevluda, čiju fotokopiju posjedujemo, pojavio se pet godina poslije nastanka originalnog, autorovog primjerka – autografa. Direktno je, dakle, prepisan iz autografa. Prepisivač nije naveo svoje ime, niti

¹²⁴ Npr.: Sinanudin Sokolović: Prilog bibliografiji radova o Muhammedu (a.s.) objavljenih u nas, Sarajevo, 1972; Osman Asaf Sokolović, Pregled štampanih djela na srpsko-hrvatskom jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine 1878-1948, Sarajevo, 1955.

¹²⁵ Türkçe Mevlid Metinleri, Istanbul, 1950, I-II, doktorska teza, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Metni ve Menşei Meslesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Istanbul, 1954, Vi, 39-63

¹²⁶ Ahmed'in Mevlidi, bir kısmının

karşılaştırmalı metni ve Süleyman Çelebi'nin eseriyile kısa bir mukayese. Istanbul, 1952.

¹²⁷ Süleyman Çelebi, Vesiletü Necat – Mevlid, Ankara, 1954, Türk Dil Kurumu

¹²⁸ Kritička studija o životu i djelu Süleymana Çelebija (Istanbul, 1946, diplomski rad). Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerifi, Istanbul, 1958.

¹²⁹ Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri, Sirat-i Mustekim, Istanbul, 1325, broj 29; Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazlari, Hayat Mecmuasi, Ankara,

1924, broj 45, Vesiletun Necat, Istanbul, 1329.

¹³⁰ Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazlari, Hayat Mecmuasi, Ankara, 4. teşrin evvel, 1927.

¹³¹ Mevlid ve İzahı, Istanbul, 1956.

¹³² Ebu Bekr-aga (1100/1688-89, preselio kao šehid) bio je također pjesnik koji je koristio isti pseudonim, a bio je i porijeklom iz Užica.

¹³³ Zikriya, bu nî'metin tarihidir-Kildin itmam şerhi ziba Mevlidi (1254-1838).

¹³⁴ Osmanlı Müellifleri, II, 177.

slovima, a niti brojevima. Na kraju prepisa se navodi opaska da je prepis pregledan od strane nekog Hamdija.

Ibrahim Zikri je rođen 1201/1795. godine u Užicama, koje sada pripadaju Srbiji, a koje su bile u okviru Bosanskog ejaleta.¹³⁵

Profesor h. Mehmed Handžić je u jednom svom članku predstavio jednu medžmuu u pisanoj formi, koja obuhvata poeziju Ibrahima Zikrija, a koja se sastoji od 24 lista i datira iz godine 1232/1817.¹³⁶ Najveći dio te medžmue čini poezija Zikrija. Pjesnik je godinu svoga rođenja zapisao jednim bejtom (1210/1795). Na isti način je zabilježio i godinu rođenja svoga sina Šerifa Ahmeda, 1239/1824. U Fatinovoj Tezkiri¹³⁷ se nalazi jedan gazel Zikrija, koji je dr. Safvet Bašagić preuzeo u svoje djelo.¹³⁸ Također je prenio i u svome djelu na bosanski jezik preveo po pet bejtova o duhanu i kahvi, zatim "Munadžat-i Ila-hi", od četiri bejta, te jednu strofu od pet bejtova.¹³⁹

Bursali Mehmed Tahir je u svome djelu Osmanlı Müellifleri¹⁴⁰ prvi zabilježio komentar *Mevluda* Zikrija. Bursali spominje komentar mevluda "Mawridu'l-wuṣūl fi mawlid-i-Rasūl", kao sređeni divan autora, te napominje da mu pripadaju i neki drugi traktati. Te riječi su zbunile Mehmeda Handžića¹⁴¹, te Hazima Šabanovića¹⁴², koji se pozvao na Handžića, pa su naveli da je Mevrid samostalan mevludski spjev, a potom i pored toga su otišli na to da je to komentar tog mevluda. Autor, međutim, nije napisao neki posebni mevlud. Prokomentarisao je

mevludski spjev Sulejmana Čelebija i nadjenio mu naziv: "Mawridu'l-wuṣūl fi mawlid-i-Rasūl". Ta se činjenica jasno razaznaje iz manuskripta koji se trenutno nalazi u knjižnici Orijentalnog instituta u Sarajevu.

Zaključak

Prema riječima našeg uvaženog prijatelja prof. dr. Muhammeda Hamidullaha, u Pakistanu i Indiji, na urdu jeziku, postoji nekoliko mevluda. Što se tiče Bangladeša, smatra se i da na bengalskome jeziku ima sličnih mevludskih spjevova. U usporedbi s tim, u zemljama poput Indonezije, Kine, Afganistana, te nekim drugim azijskim zemljama, susrećemo se sa situacijom sličnom našoj. Kada je riječ o Africi, posjedujemo jako malo podataka o mevludima na njezinim jezicima, izuzevši arapski. Trenutno se pouzdano zna da postoji mevlud na svahili jeziku. Ako bi se poduzela naučna istraživanja o ovoj temi, došlo bi se do zanimljivih i značajnih rezultata. Iz aspekta nauke su takva istraživanja, kojima je cilj otkrivanje i spašavanje od zaborava jako bogate kulture, veoma bitna i neophodna. Međutim, takva vrsta istraživanja nisu obaveza samo jedne osobe, nego su dužnost intelektualaca sa svih kontinenata, pa čak i iz svih zemalja. U slučaju vršenja takvih istraživanja, u budućnosti će se moći načiniti usporedba u jednom općem smislu. Tada će se doći do rezultata, kao što su odgovori na pitanje – mevlud kojeg pjesnika u islamskome

svijetu je postigao najveću slavu, te koji od njih je ostvario najviše utjecaja na druge mevlude, te njima slične. Spomenuto nastojanje je u biti tema koja se zasniva na komparaciji. Nema sumnje da će, zahvaljujući naučnim radovima budućih pokoljenja, predmetna tema biti u potpunosti rasvijetljena. Mi to istinski i želimo. Ova naša skromna studija je jako daleko od toga da bude upotpunjena. Ona je urađena shodno mogućnostima kojima smo raspolagali. Iako smo posjedovali neke informacije o mevludima na nekim drugim jezicima i dijalektima (kao što su laski i gruzijski), zbog činjenice da nismo naišli na njihove primjere, o njima nismo ni govorili. Mi vjerujemo da je najbolje rješenje da se okončavanje tog posla prepusti našim mladim istraživačima književnosti.¹⁴³

Huwa'l-Hayyul-Baki – Nakon što sam ovu studiju priveo kraju, duboko me rastužila iznenadna smrt jednog mog bivšeg studenta kojeg sam jako volio i štovao, profesora na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Prištini, dr. Hasana Kalešija. Taj poznati mladi albanski naučnik je autor nekoliko iznimno vrijednih djela na polju orijentalistike i islamologije. U dijelu o mevludima na albanskom, u ovoj svojoj studiji sam se pozivao na njegove radove o ovoj temi. Činjenica koja mi tugu i žalost uvećava je to što se danas među albanskim naučnicima na ovome našem polju ne nalazi nijedna osoba koja može popuniti njegovo mjesto. Neka mu je vječni rahmet!

¹³⁵ Ovaj datum je generalno prihvaćen kod autora.

¹³⁶ M. Handžić, Ibrahim Zikri, Glasnik Vrhovnog starješinstva Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1935, III, 94.

¹³⁷ Tezkire-i Fatin, Istanbul, 1275 (1858), str. 97.

¹³⁸ Dr. Safvet-beg Bašagić, Bošnjaci i

Hercegovci u islamskoj književnosti, Sarajevo, 1912, str. 153-154.

¹³⁹ M. Handžić, op. cit., str. 95-98.

¹⁴⁰ B. M. Tahir, Osmanlı Müellifleri, II/177.

¹⁴¹ Handžić, op. cit., str. 94.

¹⁴² Hazim Šabanović, Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima (bibliografija), Sarajevo, 1973, str. 572.

¹⁴³ Prilikom pripremanja ove studije, knjige, fotokopije, i neke druge informacije i podatke su nam obezbjeđivali, te nam tako ukazali pomoć, posebno sljedeće osobe, kojima želimo iskazati svoju zahvalnost: prof. dr. Faruk Kadri Timurtaš, dr. Necla Pekolcaj, dr. Muhamed Hadžijahić, Mahmud Traljić, Muhamed Hazim Okić, te Mustafa Zildžo.